

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Aldona Kipāne

SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS
KRIMINOLOĢISKĀS
PROBLĒMAS

Promocijas darba kopsavilkums
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes
Apakšnozare – krimināltiesības

Rīga, 2015

Promocijas darbs izstrādāts: Rīgas Stradiņa universitātē

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur. profesors **Andrejs Vilks**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. iur. profesore **Sandra Kaija**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. asociētais profesors **Jānis Teivāns-Treinovskis**,
Daugavpils Universitāte, Latvija

Dr. habil. iur. profesors **Viktoras Justickis**,
Mikolas Romeris universitāte, Viļņa, Lietuva

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2015. gada 28. maijā plkst. 14.00
Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās zinātnes promocijas padomes
atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU mājas lapā:
www.rsu.lv

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. iur. profesore **Sandra Kaija**

SATURS

1. PROMOCIJAS DARBA RAKSTUROJUMS.....	4
1.1. Tēmas aktualitāte.....	4
1.2. Promocijas darba novitāte teorētiskajā un praktiskajā aspektā.....	6
1.3. Pētījuma jautājumi.....	8
1.4. Pētījuma objekts un priekšmets.....	9
1.5. Promocijas darba mērķis un uzdevumi	9
1.6. Pētījumā izmantotās metodes	9
1.7. Promocijas darba rezultātu aprobācija	11
1.8. Promocijas darba struktūra un apjoms	16
2. PROMOCIJAS DARBA SATURA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS.....	18
2.1. Vardarbības kriminoloģiskais aspekts.....	18
2.2. Seksuālā vardarbība kā prettiesiskas uzvedības forma	20
2.3. Atsevišķu seksuālās vardarbības kategoriju kriminoloģiskais raksturojums	24
2.4. Seksuālās vardarbības determinantu kriminoloģiskais raksturojums.....	27
2.5. Seksuālo noziedznieku kriminoloģiskais raksturojums ...	31
2.6. Seksuālās vardarbības viktimoloģiskie aspekti	35
3. GALVENIE SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	45
4. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS AVOTI	54

1. PROMOCIJAS DARBA RAKSTUROJUMS

1.1. Tēmas aktualitāte

Ikvienam ir nozīmīga viņa dzīvība, veselība un labvēlīgi apstākļi savu vajadzību nodrošināšanai. Promocijas darba ietvaros veiktais pētījums apliecina, ka straujas un nepatīkamas pārmaiņas cilvēka dzīvē ir psiholoģiski smagas, tādēļ noziedzība un kriminogēnais stāvoklis valstī kopumā ir viens no jutīgākajiem un arī būtiskākajiem sabiedrības sociālās dzīves aspektiem.¹ Pētījumos pierādīts, ka Latvijā viens no galvenajiem draudiem sabiedrības veselībai un dzīvībai ir sabiedrībā pieaugošās vardarbīgās izpausmes. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi nozīmīgā apjomā tiek pastrādāti uz ielas, laukumos, parkos vai citās publiskās vietās, arī skolās.

Mūsdienās seksuālā vardarbība visā pasaulē ir kļuvusi par sociālo pataloģiju. Seksuāla rakstura nodarījumi ir seksuāli kontakti, kur viens no partneriem tiem labprātīgi nepiekrīt vai tajos tiek iesaistīts, neapzinoties darbības jēgu un sekas. Tādā veidā tiek pārkāptas šīs personas tiesības uz seksuālo pašnoteikšanos, brīvību un dzimumneaizskaramību. Tas ir nopietns pamattiesību pārkāpums, jo īpaši attiecībā uz bērnu tiesībām. Pētījumā par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā apzināts, ka no seksuālās vardarbības cieš vismaz 1000 bērnu gadā, tomēr tiek pieļauts, ka šis skaitlis varētu būt krietni lielāks, līdz pat 5000.² Individīda veselības apdraudējumu avotu izpēte atklāj, ka seksuālā vardarbība ir viena nopietnākajām sabiedrības veselības problēmām, arī ilgtermiņa fiziskās un garīgās veselības problēmām. Tās ietver arī nozīmīgas sociālās un sabiedrības veselības izmaksas. Piemēram, seksuālās vardarbības gadījumu skaits, kuros cieš sievietes, sasniedz līdz pat 33%, bet ir pētījumi, kuros tiek minēti pat 53% seksuālās vardarbības gadījumu pusaudžu grūtnieču

¹ Kipāne, A. Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā // Jurista vārds, 2010. gada 19. janvāris, Nr. 3 (598), 24. lpp.

² Pētījums par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā. (skatīts 27.11.2013.).
Pieejams: www.riskchild.org/.../Atskaite_bernu%20seksula%20izmant.%203.do...

vidū.³ ANO pārskatā par vardarbības ietekmi uz veselību atzīts, ka seksuālās vardarbības rezultātā paaugstināts risks veselībai novērots saistībā ar vairākām organisma sistēmām – nervu, sirds un asinsvadu, kuņģa un zarnu trakta, uroģenitālās, reproduktīvās, kaulu un muskuļu, imūnās un endokrīnās sistēmas.⁴ Kaut arī mazāk zināms par vajāšanas/izsekošanas (*stalking*) ietekmi uz personas veselību, tā aizvien vairāk atzīstama par pieaugušo sabiedrības veselības problēmu. Papildus seksuālās vardarbības negatīvajai ietekmei uz fiziskās un garīgās veselības ietekmi, pētījumos atklāta sakarība, ka, piedzīvojot vardarbību bērnībā un pusaudža vecumā, palielinās iespējamība piedzīvot šo vardarbību arī pieaugušajā vecumā.⁵ Professore Liza Kelli (*Liz Kelly*) argumentē, ka seksuālā vardarbība ir saistīta ar vīriešu ikdienas uzvedības aspektu un pilsētas dzīvi, piemēram, seksuālā uzmākšanās uz ielas (*street sexual harrasment*), kad tiek izteikti komentāri par sievietes augumu un/vai sievietes publiskajā telpā pavada baudkāri svilpieni. Tas norāda, ka seksuālā vardarbība ir daļa no ikdienas dzīves un ir kaut kas, ko galvenokārt piedzīvo sievietes un bērni, tās dažādās izpausmes formās⁶, lai gan nevar ignorēt faktu, ka no seksuālās izmantošanas cieš arī vīrieši, kā arī dažādu sociālo grupu pārstāvji. ASV ikgadējā ziņojuma dati atspoguļo, ka ik gadu 834 700 tūkstoši vīriešu cietuši no izvarošanas un/vai fiziskās vardarbības, ko veikuši cietušo intīmie partneri.⁷

Nenoliedzami, seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršana un

³ Frye, A. Holistic Midwifery: A Comprehensive Textbook for Midwives in Homebirth Practice. Volume 1: Care During Pregnancy. Portland, Oregon, Labrys Press, 2008, p. 307-310, 572.

⁴ World Report on Violence and Health/ edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 180.

⁵ NISVS. National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report. 2011. (skatīts 25.07.2013.).

Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf

⁶ Handbook of Sexual Violence / editor J.M.Brown, S.L.Walkate. Routledge, 2011, p. 156.

⁷ Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf>

apkarošana ir kļuvusi gan par Latvijas tiesībsargājošo iestāžu, gan arī starptautisko organizāciju aktīvas un mērķtiecīgas darbības jomu. Izzūdot stingri kontrolētām starpvalstu robežām un attīstoties interneta tīklam, pieaug noziedzīgās pasaules darbības apjomi, tiek dažādoti nodarījuma veidi, pieaug nodarījuma izdarīšanas un delikventu pārvietošanās ātrums, un paplašinās darbības telpa.⁸ Aktualitāti nav zaudējusi profesora Paula Minca⁹ savulaik izteiktā atziņa, cilvēka pamattiesības nevar sasniegt, ja nav veikta pietiekami efektīva noziedzības samazināšana un preventīvie pasākumi, kas ierobežo seksuālās agresijas izpausmes. Lai pētītu seksuālo vardarbības problemātiku, ir jāizvērtē tās reālā izplatība. Taču valstī nav pieejami pietiekoši ticami dati par seksuālās vardarbības izplatību, nav veikts latentās noziedzības līmeņa novērtējums. Kriminālā statistika sniedz tikai pārskatu par reģistrēto noziedzību. Šādā skatījumā seksuālās vardarbības izzināšana, tās determinācijas mehānisma, kā arī noziedznieka personības un cietušā personības izpēte ir ļoti nozīmīga. Latvijas pētnieki minēto tematiku šādā griezumā īpaši nav apskatījuši, nav veikti atbilstoši pētījumi, nav izstrādāta novēršanas metodika. Tādējādi pētījums varētu dot zināmu ieguldījumu nacionālās tiesību zinātnes attīstībā.

1.2. Promocijas darba novitāte teorētiskajā un praktiskajā aspektā

Promocijas darba zinātniskā **novitāte** ir saistīta ar vairākiem aspektiem. Lai gan vardarbība kļūst par arvien smagāku problēmu, kriminoloģijā tās izpētei nav pievērsta īpaša uzmanība. Pētījumā autore izzina vardarbības fenomenu kā kriminoloģisku kategoriju, raksturojot tās formas, specifiskās iezīmes un tendences. Kā inovatīvu pieeju var atzīmēt darbā ietverto seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījuma subjekta izveidoto tipoloģiju. Tās piemērošana var tikt izmantota mērķtiecīgā un rezultatīvā preventīvā darbā,

⁸ Lieljuksis, A. Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas apkarošana. Rīga, SIA „P&Ko”, 2007, 5. lpp.

⁹ Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota”, 1939, 277. lpp

dzimumneaizskaramības apdraudēšanas jomā. Latvijā nav veikti pētījumi par seksuālo vardarbību, tās tendences, noziedznieku un upuru specifisko iezīmju apzināšana. Promocijas darbā tiek veikta kompleksa seksuālās vardarbības kā sociāli tiesiskās parādības kriminoloģiskā (tās cēloņu un veicinošo apstākļu) izpēte, tiek sniegts noziedznieka personības raksturojums un apzināta seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu upuru iezīmes (viktimoloģiskā pieeja). Darbā ir sniegts minētās parādības vērtējums, kā arī piedāvāts risinājums galvenajām ar to saistītajām problēmām. Kriminoloģiskās izpētes procesā svarīgs princips ir pieejas kompleksums un mijiedarbības princips. Noziedzība ir negatīva sociāla un tiesiska parādība, tāpēc valstij jāmeklē efektīvi līdzekļi tās ierobežošanai un jāveido valsts politika vardarbības novēršanai. Izcilais vācu kriminologs Hanss Joahims Šneiders (*Hans Joachim Schneider*) pieņem, ka „kriminoloģijas uzdevums ir ļoti nozīmīgs, uz tās izdarītajiem secinājumiem vienmēr jābalstās juristiem gan krimināltiesību normu jaunradē, gan krimināltiesību pielietošanas praksē.”¹⁰ Kriminoloģijas teorētiskās nostādnes un tās sistēma ir cieši saistīta ar citām zinātnēm. Pētījuma gaitā autore centusies sintezēt kriminoloģiskos, krimināltiesiskos, socioloģiskos un psiholoģiskos seksuālās vardarbības aspektus. Latvijas pētnieki minēto tematiku šādā griezumā detalizēti nav pētījuši. Tādējādi pētījums varētu dot zināmu ieguldījumu kriminoloģiskās izziņas attīstībā.

Promocijas darbā plaši tiek analizēti daudzveidīgi pašmāju un ārvalstu veiktie pētījumi, daudzpusīgi izmantotas psiholoģijas zinātnes atziņas, jo kriminoloģija kā sociāli tiesiska zinātne daudzos aspektos iziet ārpus tradicionālās krimināltiesību pieejas. Jāuzsver, ka šie pētījumi par seksuālās vardarbības izplatību un salīdzinājumu ar citās valstīs, veiktajiem viktimoloģiskajiem pētījumiem, seksuālā noziedznieka tipoloģiju, kopumā sniedz plašu pārskatu par pētāmo problēmjautājumu. Par pētījuma precīzu ietvaru un robežu autore ir noteikusi seksuālās vardarbības kriminoloģisko

¹⁰ Шнайдер, Г.И. Криминология. Москва, „Прогресс”, „Универс”, 1994, с. 9.

raksturojumu, kas aptver norādītos problēmaspektus. Pirms analizēt seksuālās vardarbības problemātiku, autore ir pētījusi vardarbīgās noziedzības kriminoloģisko raksturojumu. Kriminoloģisko problēmu aptvērumā autore aplūko seksuālās vardarbības izpausmes veidus, vardarbību veicinošos apstākļus, seksuālā noziedznieka personību un viktimoloģiskos aspektus. Pētījums par seksuālās vardarbības kriminoloģiskajiem aspektiem ir svarīgs, lai uzlabotu gan profilaktiskos un noziedzīga nodarījuma atklāšanas, gan tiesību jaunrades pasākumus. Darba pamataspekti un secinājumi attīsta dažas kriminoloģiskās teorijas, kā arī paplašina kriminoloģijas jēdzienus. Iegūtie rezultāti var būt par pamatu turpmākiem kriminoloģiskajiem pētījumiem. Tādējādi šim promocijas darbam ir nozīme gan tiesību zinātnes, gan arī citu sociālo zinātņu attīstībā kopumā. Pamatojoties uz apkopotajiem rezultātiem, praktiskie darbinieki un tiesību zinātnieki var mērķtiecīgi darboties tiesību normu pilnveidē un prevencijas pasākumu jomā.

1.3. Pētījuma jautājumi

Pētījuma jautājumi: 1) apzināt, cik plaši ir izplatīta vardarbība, īpaši seksuālā vardarbība, un noteikt seksuālās vardarbības tendences; 2) izpētīt, kādi ir seksuālās agresijas nosakošie determinanti, tai skaitā, kuri ir saistīti ar noziedznieka personību un nodarījumu upuriem; 3) pētnieciskajā darbā autore centās apzināt, vai seksuālās vardarbības augsto līmeni nosaka nepietiekami sociāli tiesiski preventīvi pasākumi, kas saistāmi gan ar vardarbības apjoma vājo apzināšanu, gan nepietiekamo pētījumu veikšanu. Autore pieļauj, ka valstī nav funkcionāli vienotas sistēmas darbam seksuālās noziedzības situācijas izpētē un nepilnīga ir kriminālpolitikas pamatnostādņu un stratēģiju izstrāde šīs noziedzības novēršanas jomā. Pētnieciskajā darbā autore pievērš uzmanību tam, cik lielā mērā seksuālā vardarbība ir izplatīta ģimenē, un kāda ir sabiedrības attieksme pret seksuālās vardarbības upuriem.

1.4. Pētījuma objekts un priekšmets

Pētījuma objekts ir seksuālā vardarbība kā kriminoloģiskā parādība. Pētījuma priekšmets ir seksuālās vardarbības kriminoloģiskie aspekti: stāvoklis un tendences, veicinošo faktoru, dzimumnoziedznieka izpēte, kā arī viktimizācijas procesa un viktimizācijas raksturojums.

1.5. Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Promocijas darba mērķis ir izstrādāt teorētiski praktisku kompleksu pētījumu par seksuālās vardarbības kriminoloģiskajām problēmām un sniegt priekšlikumus to risināšanā.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi darba uzdevumi:

- 1) veikt vardarbīgās noziedzības stāvokļa un tendenču analīzi;
- 2) izziņāt seksuālās vardarbības kriminoloģiskās iezīmes un veidus;
- 3) novērtēt seksuālās vardarbības izplatību;
- 4) apzināt un analizēt seksuālās vardarbības determinantus;
- 5) izpētīt seksuālā noziedznieka personības kriminoloģiskās iezīmes;
- 6) izvērtēt teorētiskos un praktiskos seksuālā noziedzīgā nodarījuma viktimoloģiskos aspektus.

1.6. Pētījumā izmantotās metodes

Pētījuma metodoloģisko pamatu veido dialektiskā un sistēmiskā pieeja, kas ir neaizvietošanas, analizējot tiesiskās un sociālās parādības.

Promocijas darba izstrādē tiek izmantotas vispārzinātniskās pētniecības metodes: monogrāfiskā metode – informācijas vākšana, apkopošana un analīze par pētāmo problemātiku; analīzes un sintēzes metodes – pētāmās problēmas būtisko likumsakarību atsegšanai; vēsturiskā metode – balstās uz izpētes objekta

attīstības analīzi; komparatīvā metode – paredz salīdzināšanu un analīzi. Tiek salīdzināts vairāku datu kopums, lai iegūtu secinājumus. Salīdzinošai analīzei dotie ārvalstu pētījumu rezultāti un statistiskas dati kopā ar salīdzinošo izmantošanu dod iespēju ne tikai precīzāk atklāt Latvijas tiesību sistēmas nepilnības, bet arī daudzpusīgāk pamatot autores izteiktos priekšlikumus.

Pētījuma gaitā, iegūstot empīrisko informāciju, tika izmantotas konkrēto pētījumu veikšanas metodes: statistikas datu analīze; dažādu zinātnieku viedokļu apkopojums; kontentanalīze – periodikas, bibliogrāfisko izdevumu, zinātnisko konferenču materiālu un interneta resursu analīze. Praktiskajā daļā apkopoti Latvijas tiesas nolēmumi, izmantotas arī autores ikdienas darbā gūtās atziņas un novērojumi.

Pētījuma teorētiskā bāze ir vispārējā un speciālā literatūra. Darbā ir pietiekami daudz aprakstoša un statistikas materiāla par izpētāmo problemātiku. Promocijas darba ietvaros ir apkopota plaša spektra zinātniskā literatūra – kriminoloģijā, krimināltiesībās, kriminālistikā, kriminālprocesa tiesībās, starptautiskajās tiesībās un psiholoģijā. Pētījuma gaitā ir izmantoti un analizēti Latvijas zinātnieku: Jāņa Baumaņa, Ulda Krastiņa, Ulda Ķīņa, Valentīnas Liholajas, Ārijas Meikališas, Daiņa Mežuļa, Paula Minca, Aivara Niedres, Intas Poudžiunas, Viestura Reņģes, Evijas Strikas, Ilzes Veitneres, Andreja Vilka, Vitolda Zahara, Janas Zīles u.c., kā arī ārvalstu zinātnieku: Džīna Gūdvina (*Jean M. Goodwin*), Skota Allena Džonsona (*Scott Allen Johnson*), Deivida Farringtona (*David P. Farrington*), Deivida Finkelhora (*David Finkelhor*), Ričarda Gelesa (*Ricard J. Gelles*), Katelīnas Kolbornas Faleres (*Kathleen Coulborn Faller*), Lizas Kelli (*Liz Kelly*), Zbigņeva Leva–Staroviča (*Zbigniew Lew-Starowicz*), Reida Meloja (*J. Reid Meloy*), Annas Solteras (*Anna C. Salter*), Hovarda Snaidera (*Howard N. Snyder*), Larija J. Siegela (*Larry J. Siegel*), Patrīcijas Tjadenas (*Patricia Tjaden*), Nensijas Thoenas (*Nancy Thoennes*), Jurijs Antonjans (*Юрий Миранович Антонян*), Viktora Luņejeva (*Виктор*

Васильевич Лунеев), Dāvida Rivmana (*Давид Вениаминович Ривман*), Romāna Šarapova (*Роман Дмитриевич Шарапов*), Ļeva Franka (*Лев Вульфович Франк*) u.c. darbi un viedokļi par pētāmo jautājumu.

Pētījuma tiesiskā bāze ir starptautiskās konvencijas, Eiropas Parlamenta un Padomes tiesību akti un Latvijas likumi: Satversme, Krimināllikums (KL), Bērnu tiesību aizsardzības likums u.c. Pētījuma bāze ir normatīvo aktu izpēte un dažādu pētījumu, viedokļu analīze, lai apzinātu seksuālās vardarbības izplatību, viktimoloģiskos aspektus un seksuālās noziedzības krimināltiesisko regulējumu valstī.

1.7. Promocijas darba rezultātu aprobācija

Pētījuma rezultāti ir aprobēti, piedaloties ar referātu 28 vietēja mēroga un starptautiskajās zinātniskajās konferencēs, no kurām 25 ir starptautiskas, un 13 zinātniskās publikācijās par darbā iekļautajiem problēmjaudājumiem Pētījuma gaitā atsevišķi promocijas darbā iekļautie jautājumi tika publicēti zinātnisko rakstu krājumā: divi raksti publicēti LZP Vispāratzītā recenzējamā zinātniskā izdevumā, trīs no publicētajiem rakstiem iekļauti zinātniskajā datu bāzē: GESIS SocioGuide un viens raksts iekļauts datu bāzē: SHS Web of Conferences.

1.7.1. tabula

Konferenču saraksts

Gads	Nosaukums, pilsēta, augstskola, norises datums	Referāta/stenda referāta tēma
2009	Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos”, Rīga, RSU, 16. septembris	„Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos”
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšana krīzes apstākļos: jauni izaicinājumi un netradicionālas pieejas”, Rīga, RSU, 8. aprīlis	„Viktimizācija un seksuālo noziedzīgo nodarījumu upuris”

1.7.1. tabulas turpinājums

2010	Rīgas Stradiņa universitātes 9. Zinātniskā konference, Rīga, RSU, 18.–19. aprīlis	1. „Seksuālo noziedzīgo nodarījumu tendences” 2. „Seksuālo noziegumu kriminoloģiskais raksturojums”
2010	Daugavpils Universitātes 52. Starptautiskā zinātniskā konference, Daugavpils, DU, 14.–16. aprīlis	„Seksuālās vardarbības izpausmes un tendences problēmaspektā”
2010	3rd International Interdisciplinary scientific conference „Society. Health. Welfare”, Rīga, Rīga Stradiņš University, November 11–12	Poster „Human Trafficking as a Form of Sexual Violence”
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Valsts un tiesību aktuālās problēmas”, Daugavpils, DU, 26.– 27. novembris	„Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas”
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Organizētā noziedzība un noziedzīgās organizācijas: teorētiskās un organizatoriski taktiskās problēmas. Pašreizējais fenomens un attīstības tendences”, Rīga, RSU, 1. decembris	„Seksuālā vardarbība organizētās noziedzības aspektā”
2011	Rīgas Stradiņa universitātes 10. Zinātniskā konference, Rīga, RSU, 14.–15. aprīlis	„Seksuālās deviācijas ģimenē: kriminoloģiskais raksturojums”
2011	Daugavpils Universitātes 53. Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 13.–15. aprīlis	„Dzimumnoziegumos cietušo personu tiesību aizsardzības mehānisms – kompensācijas problemātika”
2011	Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību aizsardzības un policijas iestāžu loma un iespējas sabiedriskās kārtības nodrošināšanā”, Rīga, RSU, 28. septembris	„Dzimumnoziedznieku personības tipoloģija”
2011	Starptautiskā zinātniskā konference „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, Daugavpils, DU, 3.– 5. novembris	„Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību”
2012	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskā konference, Rīga, RSU, 29.– 30. marts	„Personas dzimumneaizskaramības krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošana”

1.7.1. tabulas turpinājums

2012	Daugavpils Universitātes 54. Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 18.– 20. aprīlis	„Noziedzīgu nodarījumu upuris kā krimināltiesiska kategorija: raksturojums un klasifikācija”
2012	Starptautiskā zinātniskā konference „Narkotisma politiskie, tiesiskie, sociālie un medicīniskie aspekti”, Rīga, RSU, 26. aprīlis	„Narkomānijas intensifikācija vardarbīgas rīcības izpausmēs”
2012	Starptautiskā zinātniskā konference „Globālie izaicinājumi konfliktu risināšanas tiesiskie un organizatoriskie paņēmieni”, Rīga, BSA, 27– 28. aprīlis	„Būtiskie aspekti seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas jomā”
2012	II Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference „Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, Rēzekne, BSA, 17–18. maijs	„Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problemātika kibertelpā”
2012	Rīgas Stradiņa universitātes 11. Zinātniski praktiskā konference „Tiesisko problēmu aktuālie jautājumi „Pacta sunt servanda””, Rīga, RSU, 7. novembris	„Drošības nozīme un tās izpēte metodoloģiskajā kontekstā”
2012	7. Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju”, Daugavpils, DU, 8.–11. novembris	„Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība”
2012	The 4 th international interdisciplinary scientific conference “Society, Health, Welfare.” Rīga, Rīga Stradiņš University, November 22–23	“Woman as a Sexual Offender – reality or myths”
2013	Daugavpils Universitātes 55. Starptautiskā konference, Daugavpils, 10. –12. aprīlis	“Vardarbīgu dzimumsakaru krimināltiesiskā izpratne”
2013	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Inovativās jurisprudences aktuālās problēmas”, Rīga, RSU, 26.aprīlis	„Aktuālie grozījumi Krimināllikumā: noziedzīgi nodarījumi pret personas tikumību un dzimumbīrību”

1.7.1. tabulas nobeigums

2013	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniskā konference „Inovatīvā kriminoloģija – nākotnes izaicinājumi”, Rīga, RSU, 13. septembris	„Vardarbība kā mūsdienu sabiedrības sociāli-tiesiskais fenomens: interpretācija, formas un veidi”
2013	8. Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013”, Daugavpils, DU, 10.–12. oktobris	„Dzimumnoziedzumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts”
2013	II starptautiski zinātniskā praktiskā konference „Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski – politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas”, Rīga, BSA, 11. decembris	„Incests – sociālās uzvedības izkropļojums – kriminoloģiskais raksturojums”
2014	Daugavpils Universitātes 56. Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 9.–11. aprīlis	„Jēdziena „vardarbība” krimināltiesiskais raksturojums”
2014	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Tiesiskā politika sabiedrības attīstībai”. Rīga, RSU, 23. aprīlis	„Vardarbīgās noziedzības saturs un kopējās kriminoloģiskās tendences”
2014	IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference “Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, Rīga, BSA, 15.–16. maijs	„Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori”
2014	9. Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014”, Daugavpils, DU, 17.–18. oktobris	„Cietušā lomas seksuālās vardarbības mehānismā kriminoloģiskais raksturojums”
2014	5 th International Interdisciplinary Scientific Conference Society. Health. Welfare. Family Well-Being and Human Capital Improvement in Changing Society: Strategy and Practice, Rīga, Rīga Stradiņš University, November 26 – 28	„Criminological Aspect on the Role of Family in Sexual Crimes”

Zinātnisko publikāciju saraksts

gads	Nosaukums	Izdevums
2010	<i>Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā</i>	Jurista vārds Nr. 3 (598), 19.01.2010.
2010	<i>Seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums</i>	Administratīvā un Kriminālā Justīcija. Baltijas Starptautiskās akadēmijas zinātniski teorētiskais žurnāls Nr. 4 (53)/2010. Citējams: ISSN 1407-2971
2010	<i>Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos</i>	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2009. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2010.
2011	<i>Viktimizācijas procesa izpētes nozīme seksuālas deviācijas gadījumos</i>	Administratīvā un Kriminālā Justīcija. Baltijas Starptautiskās akadēmijas zinātniski teorētiskais žurnāls Nr. 4 (57)/2011. Citējams: ISSN 1407-2971
2011	<i>Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas</i>	Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Saule, 2011, ISBN 9789984145433
2012	<i>Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problemātika kibertelpā</i>	Konferences rakstu krājums. Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas. BSA, SIA „Petrovskis un Ko”, 2012. ISBN 978-9984-47-064-1
2012	<i>Seksuālās uzmācšanās problemātika</i>	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2011. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2012.
2012	<i>Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību</i>	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums: starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” materiāli. (2011. gada 3.–5. novembris). Daugavpils: Saule, 2012, Citējams: ISBN: 9789984145853 (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)
2013	<i>Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība</i>	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. 7. Starptautiskās zinātniskās konferences “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju”, materiāli (2012. gada 8.–11. novembris). II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Saule, 2013, Citējams: ISBN:978-9984-14-638-6 (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)

1.7.2. tabulas nobeigums

2014	<i>Vardarbīgu dzimumsakaru krimināltiesiskā izpratne</i>	Daugavpils Universitātes 55. Starptautiskās konferences rakstu krājums: Daugavpils, Saule, 2014, ISBN 978-9984-14-665-2. Pieejams elektroniski.
2014	<i>Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori</i>	IV Starptautiskās jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences “Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas” rakstu krājums, BSA, SIA „Petrovskis un Ko”, 2014, ISBN 978-9984-47-091-7
2014	<i>Woman As a Sexual Offender – Reality or Myths?</i>	Proceeding of the 4 th International Interdisciplinary Scientific conference “Society, Health, Welfare.” Riga Stradinš University, November 22–23, 2012, Volume 10 – 2014. Citējams: Pieejams: http://www.shs-conferences.org or http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20141000016
2014	<i>Dzimumnoziedzumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts</i>	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013” materiāli (2013. gada 10.–12. oktobris). II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, Daugavpils, 2014, Citējams: ISBN 978-9984-14-688-1 (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)

1.8. Promocijas darba struktūra un apjoms

Promocijas darbs sastāv no anotācijām, ievada, sešām nodaļām ar apakšnodaļām, nobeiguma un izmantotās literatūras saraksta, un pielikumiem.

Darba struktūra veidota šādi:

1. Vardarbība kā kriminoloģiska kategorija

1.1. Vardarbības fenomenoloģija: interpretācijas, būtība un klasifikācija

1.2. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kriminoloģiskais aspekts

2. Seksuālā vardarbība kā prettiesiskas uzvedības veids

2.1. Seksuālās uzvedības modeļi, daudzveidība un izplatības vispārējais raksturojums

- 2.2. Seksuālās vardarbības krimināltiesiskā izpratne
- 2.3. Seksuālās noziedzības stāvoklis un izplatības tendences
3. Atsevišķu seksuālās vardarbības kategoriju kriminoloģiskais raksturojums
 - 3.1. Bērnu seksuālās izmantošanas raksturīgākās iezīmes
 - 3.2. Incesta – sociālās uzvedības izkropļojums – raksturojums
 - 3.3. Problemātika saistībā ar seksuālu vardarbību pret sievieti
 - 3.4. Seksuālās uzmācšanās problēmas
 - 3.5. Cilvēku tirdzniecība kā seksuālās vardarbības izpausme
 - 3.6. Dzimumneaizskaramības problēmas kibervidē
4. Seksuālās vardarbības determinantu kriminoloģiskais raksturojums
 - 4.1. Seksuālās noziedzības determinantu kopējais raksturojums
 - 4.2. Sociālās vides determinanti un to ietekme
 - 4.3. Seksuālās vardarbības determinanti, kuri saistīti ar noziedznieka personību
5. Seksuālo noziedznieku personības kriminoloģiskā izpēte
 - 5.1. Seksuālā noziedznieka sociāli demogrāfiskie rādītāji
 - 5.2. Seksuālā noziedznieka uzvedības raksturojošais elements
 - 5.3. Dzimumnoziedznieka motivācijas sfēras raksturojums
 - 5.4. Seksuālā noziedznieka personības tipoloģija
6. Seksuālās vardarbības viktimoloģiskie aspekti
 - 6.1. Viktimītatē un viktimizācijā seksuālās vardarbības mehānismā
 - 6.2. Upura personības lomas problemātika seksuālās vardarbības mehānismā
 - 6.3. Seksuālās vardarbības cietušo personu klasifikācija

Promocijas darba apjoms, bez izmantotās literatūras saraksta, ir 283 (divi simti astoņdesmit trīs) lappuses. Darba nobeigumā formulēti secinājumi un priekšlikumi, kas iedalīti piecās grupās. Promocijas darba tapšanā ir plaši izmantota monogrāfiskā literatūra, zinātniskie raksti, socioloģiskie pētījumi un tiesu prakse. Darbā kopā ir izmantoti 634 avoti.

2. PROMOCIJAS DARBA SATURA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

2.1. Vardarbības kriminoloģiskais aspekts

Pirmajā nodaļā autore pētīja vardarbības kriminoloģiskos aspektus. Kriminoloģijas ietvaros agresija tiek definēta kā darbība, kas nodara fizisku ļaunumu vai psihisku traumu apkārtējiem cilvēkiem un kuru pavada spēcīgas, negatīvas emocijas – naidis, naidīgums, neieredzēšana. Masveida agresija izpaužas genocīdā, terora, etnisko un ideoloģisko sadursmju formā.¹¹ Vardarbīgā noziedzība ir pati problemātiskākā visas pasaules mērogā, izpaužoties starp personām, sociālajām grupām un slāņiem, nācijām un valstīm. ASV kriminologi atzīst, ka „pēdējos gados noziedzība kļuvusi kā metafora bailēm un nedrošībai.”¹² Autore uzskata, ka vardarbība pamatoti interpretējama paplašināti, attiecinot to ne tikai uz cilvēka personu kā tiešu vardarbības objektu, bet arī uz citu dzīvu būtni. KL 230.pantā paredzēta atbildība par cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem, ietverot arī seksuāla rakstura darbības ar dzīvnieku. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka agresijas izpausmes var vērst arī pret nedzīvas dabas priekšmetu. Agresijas izpausmes, kas izpaužas bojājot vai iznīcinot īpašumu, mēdz saukt par *simbolisko agresiju*.¹³ Krievijas autori to nodēvējuši par (*имущественное насилие*) – vardarbību pret īpašumu.

Šīs nodaļas galvenie slēdzieni:

Pamatā tiek izdalīta: fiziskā vardarbība, seksuālā vardarbība, psihiskā un emocionālā vardarbība. Rodams arī uzskats par psiholoģisko vardarbību kā tīšu rīcību, kas kaitē personas psiholoģiskajai integritātei¹⁴, kā arī intelektuālo

¹¹ Kriminoloģija / zinātn red. K.Ķipēna, V.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 508. lpp.

¹² Friedman, K., Bischoff H., Davis R.C. & Person A. Victims and helpers: Reactions to crime. Washington: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1982, p. 1.

¹³ Reņģe, V. Sociālā psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 71. lpp.

¹⁴ 2011.gada 11. maija Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (skatīts 12.05.2014.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija1.pdf

iedarbību, jo ne visas vardarbības formas var attiecināt uz fizisko un psiholoģisko vardarbību. Piemēram, nelikumīga brīvības ierobežošana vai atņemšana kaitējumu nodara ne tik daudz personas organismam, cik personas tiesībām un tiesiskajām interesēm.¹⁵

Vardarbīgā noziedzība aplūkojama plašā un šaurā nozīmē. Plašā nozīmē vardarbīgā noziedzība ir noziedzības sastāvdaļa, kas veido īpašu nodarījumu grupu – noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds, noziedzīgi nodarījumi pret personas dzīvību, veselību, dzimumneaizskaramību, cieņu, godu un brīvību, sabiedrisko kārtību. Vardarbību definējot kā apzinātu darbību vai bezdarbību, fiziska spēka vai varas lietošanā, tās draudi vai faktiskā to pielietošana pret personu, personu grupu, valsts iedzīvotājiem, kas rada vai var radīt traumas, nāvi, psiholoģisku kaitējumu, tiesību ierobežošānu vai atņemšanu, sagādājot fiziskas, emocionālas sāpes, un aizskar personas pašcieņu.

Šaurā nozīmē vardarbīgo noziedzību pret personu saprot nelegitīmas, ar krimināllikumu aizliegtas rīcības, kas apdraud personas dzīvību, veselību un personas fizisko neaizskaramību (tai skaitā dzimumneaizskaramību). Personas dzīvība ir nesaraujami saistīta ar brīvības izpaušmēm.¹⁶ Vardarbīgai noziedzībai piemīt augsta sabiedriskās bīstamības un sociālās patoloģijas forma, kas izpaužas nosacīti masveidīgi veiktajos krimināltiesiski aizliegtajos ekstrēmos kriminālās vardarbības aktos, pielietojot dažādas vardarbības formas (fiziskā, psihiskā, psiholoģiskā utt.).

Vardarbība ir ne tikai mērķa sasniegšanas līdzeklis, bet arī motivācijas un izpaušmes elements – iespēja pakļaut sev citus, būt noteicējam pār citiem.

¹⁵ Золотухин, С.Н. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона): Автореф. дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2000, с.14–15. (skatīts 25.11.2013.).

Pieejams: <http://www.dissercat.com/content/ulichnaya-nasilstvennaya-prestupnost-i-ee-preduprezhdenie-po-materialam-uralskogo-regiona>

¹⁶ Гишинский, Я.И. Социальное насилие. Монография. Санкт-Петербург, Издательский Дом „Алеф-Пресс”, 2013, с. 49.

Autore atbalsta plašāko vardarbīgās noziedzības pieeju. Tādējādi vardarbīgo noziedzību autore var skaidrot kā noziedzīgu nodarījumu kopumu,¹⁷ kas veikts noteiktā laika posmā un konkrētā teritorijā, izmantojot kriminālo vardarbību (piemēram, fizisko spēku vai draudus to pielietot), kuras pamata mērķis ir atņemt personai dzīvību, nodarīt kaitējumu personas veselībai, fiziskai brīvībai vai personas neaizskaramībai, dzīvnieka dzīvībai un veselībai, kā arī tiesībām uz īpašumu.

Kriminālās vardarbības esamību un veidošanos kopumā nosaka tie paši fakti un nosacījumi, kas ietekmē noziedzību vispārīgi, bet loks un intensitāte vairākām kriminogēnām parādībām un procesiem ir specifiski – būdami īpaši saistīti ar sociālo spriedzi sabiedrībā un mikrovidē, uzvedības stereotipiem, priekšstatiem par vardarbības pieļaujamību.

Bez šaubām kriminālās vardarbības dinamika korelē ar sociāli ekonomiskiem procesiem valstī. Dažāda veida vardarbības determinācijā īpašu lomu ieņem cilvēka sociālo vajadzību apmierināšana.

2.2. Seksuālā vardarbība kā prettiesiskas uzvedības forma

Otrajā nodaļā autore analizēja seksuālo vardarbību kā prettiesiskas uzvedības formu. Autore pētīja seksuālās vardarbības veidus, krimināltiesisko regulējumu un seksuālās noziedzības stāvokli un dinamiku.

Seksuālās vardarbības jēdziens ir daudzveidīgs. Seksuāla vardarbība attiecas uz daudzām seksuāla rakstura darbībām (dažādos apstākļos un veidos).¹⁸

- izvarošana vai vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana laulībā vai attiecībās sākuma stadijā. Izvarošana satikšanās laikā (*date rape*) ir vardarbīgs dzimumsakars brīvprātīgas sociālās saskarsmes laikā. Upuris

¹⁷ ar tai raksturīgo tendenci un dinamiku

¹⁸ Guidelines for medico-legal care of victims of sexual violence. World Health Organization. (skatīts 09.07.2013.).
Pieejams: <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628X.pdf>

un vainīgā persona ir pazīstami, pavada kopā laiku;

- izvarošana vai citas seksuāla rakstura darbības, ko veicis svešinieks;
- sistemātiska izvarošana bruņota konflikta laikā;
- iesaistīšana nevēlamās seksuālās darbībās (nevēlama pieredze);
- seksuālā vardarbība pret garīgi slimām personām vai personu ar invaliditāti;
- bērnu seksuāla izmantošana;
- piespiedu laulības vai kopdzīve, tai skaitā laulības ar bērnu;
- citādas darbības (*coitus per os* vai *per anum*), dažādi iedarbojoties uz personas ķermeni (priekšmeta ievadīšana dzimumorgānos, anālā atverē, mutē, imitējot dzimumaktu);
- tiesību noliegšana lietot kontracepciju vai citus līdzekļus, lai aizsargātos pret nevēlamu grūtniecību un/vai seksuāli transmisīvām slimībām; piespiedu aborts; piespiedu grūtniecība, vardarbīga sterilizācija;
- jebkāds vardarbības akts pret personas seksuālo integritāti, tostarp sieviešu dzimumorgānu kropļošana un obligātās nevainības pārbaudes;
- piespiedu prostitūcija; cilvēku tirdzniecība, seksuāla paverdzināšana;
- bērnu pornogrāfijas izplatīšana;
- seksuālā vardarbība ir arī tad, ja kāds liek skatīties pornogrāfiskus žurnālus, filmas vai iesaista pornogrāfiskās darbībās;
- persona tiek aizskarta ar seksuālu uzmākšanos (*sexual harassment*), ieskaitot nevēlamus un nepatīkamus seksuāla rakstura komentārus. Seksuālā uzmākšanās notiek ar jebkāda veida nevēlamu verbālu, neverbālu vai fizisku – seksuāla rakstura rīcību, kuras mērķis vai sekas ir kādas personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi. Seksuāla uzmākšanās var izpausties ne tikai fiziskās darbībās, bet arī mutvārdos un rakstveidā, piemēram, sūtot īsziņas vai uzmācīga rakstura e-pastus.

Izšķirošais ir fakts, ka šāda „uzmanības pievēršana” ir nepatīkama.¹⁹

Atbilstoši Krimināllikuma (KL) regulējumam atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību iekļauta KL XVI nodaļā. „Lai arī KL nodaļā ietvertās intereses – tikumība un dzimumneaizskaramība – ir cieši saistītas, krimināltiesību teorijā nosacīti šos noziedzīgos nodarījumus iedala divās grupās:”²⁰ 1) noziedzīgi nodarījumi pret dzimumbrīvību un dzimumneaizskaramību; 2) noziedzīgi nodarījumi pret tikumību.

Praksē sastopami citi kriminālsodāmi nodarījumi, kuru pamatā ir subjekta vēlme apmierināt savu dzimumtieksmi, kas gan jākvalificē atbilstoši citiem KL pantiem. ASV kriminologs L.J. Siegels (*Siegel*) norādījis, ka bieži noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar seksualitāti un tikumisku uzvedību, attiecina uz noziedzīgiem nodarījumiem pret sabiedrisko kārtību vai tā saucamo bez upura noziedzīgu nodarījumu (*victimless crime*).²¹ Tiek pat veiktas seksuālas zādzības vai citi mantiski noziedzīgi nodarījumi. Ja personai piemīt tāda dzimumtieksmes apmierināšanas perversa forma kā: fetišisms, persona var izdarīt zādzību vai pat laupīšanu;²² ekshibicionisms (KL 231.p., huligānisms); publiski dzimumtieksmju apmierināšanas veidi (KL 231.p. huligānisms); nekrofīlija (KL 228.p., liķa apgānīšana); zoofīlija jeb sodomija²³ (KL 230.p. cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem). Atsevišķi izdalīts visbīstamākais vardarbīgais seksuālais noziedzīgais nodarījums – seksuālas slepkavības (tīša nonāvēšana), ja tā saistīta

¹⁹ Zvērinātu advokātu birojs “BDO Zelmenis & Liberte” Darba likums ar komentāriem. Rīga, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010, 72 lpp.

²⁰ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 288. lpp.

²¹ Siegel, L.J. Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 245.

Victimless crime – noziegums pret sabiedrisko kārtību, kas pārkāpj morāles normas, aizskarot nevis konkrētas personas, bet sabiedrības intereses kopumā.

²² Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliņa vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 65. lpp.

²³ Cilvēka pret dabiska dzimumtieksme pret dzīvniekiem. Svešvārdu vārdnīca/red. Dr.philol. J.Baldunčiks. Rīga, SIA Jumava, 2007, 736. lpp.

ar izvarošanu (KL 117.p. 7.p.). Krimināllikuma normā ietvertas – dzīvības un dzimumbrīvības vai dzimumneaizskaramības intereses, turklāt noteiktā secībā, izdalot, no apdraudētāja viedokļa raugoties, primārās un sekundārās intereses.²⁴ Jēdziens „saistīta” nozīmē, ka pret cietušo pielieto vardarbību, lai nepieļautu tā pretošanos dzimumaktam vai pārvarētu tā pretošanos izvarošanas laikā, kā arī aiz sadistiskām tieksmēm. Raksturojot saistību, D. Krajevs (*Краев*) norāda, ka tā ir īpaša savstarpēja sakarība, kuras esamību nosaka trīs elementu saistība: *slepkavība – īpaša saistība – cits noziedzīgs nodarījums*.²⁵

Seksuālo noziedzīgo nodarījumu kopējo tendenci izpēti rezultāti atklāj, ka seksuālo noziedzīgo nodarījumu kriminālās reģistrācijas apjoms noziedzīgo nodarījumu kopskaitā nav pārāk augsts, reģistrētais līmenis ik gadu svārstās, uzrādot gan lejupslīdi, gan pieaugumu. Piemēram, salīdzinot 2011.–2014. gada kriminālās statistikas datus,²⁶ secināms, ka procentuālā proporcija attiecībā pret kopskaitu, noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību veido: 2011. gadā – 0,59%; 2012. gadā – 1,01%, 2013. gadā – 1,07%, bet 2014. gadā – 1,02%. Analizējot reģistrētās statistikas datus, var konstatēt, ka pabešanas netiklībā gadījumi citu seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu starpā dominējoši bija 2012. un 2011. gadā. 2013. gadā un 2014. gadā palielinājušies vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas gadījumi. Izvarošanas gadījumu skaits nosacīti saglabā stabilitāti. Statistiski vidēji Latvijā noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību, noziedzīgu nodarījumu struktūrā veido apmēram 1%. Līdzīgi arī Zviedrijā – tikai aptuveni 1%. Eiropā – mazāk par 5%. Krievijā summāri 80. gados bija 2–3%; 90. gados – 1%, no tiem 80–85% bija

²⁴ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 145. lpp.

²⁵ Краев, Д.Ю. Убийство, сопряженное с иными преступлениями: Законодательная регламентация и квалификация. Автореферат. Москва, 2009. (skatīts 20.08.2014.). Pieejams: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1310231>

²⁶ IeM Informācijas centra statistiskie dati: Kriminālā statistika. (skatīts 19.09.2013.). Pieejami: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109>

izvarošana.²⁷ Piemēram, izvarošanas statistikas dati dažādās valstīs ir šādi: Francijā – 10 277; Vācijā – 7292; Krievijā – 6208; Zviedrijā – 4901; Argentīnā – 3276; Beļģijā – 2786; Polijā – 1611; Norvēģijā – 944; Somijā – 914.²⁸

Kopumā, apzinot seksuālās vardarbības tendences, var norādīt, ka pēdējo gadu veiktie dažādu jomu pētījumi un kriminālā statistika apliecina vairākas negatīvas tendences: pietiekami liels skaits bērnu cieš seksuālos noziegumos, būtiski paplašinājusies noziedzīgā darbība kibervidē, palielinās cilvēku tirdzniecība, kuras mērķis ir komerciālas seksuālas ekspluatācijas apjoms.

2.3. Atsevišķu seksuālās vardarbības kategoriju kriminoloģiskais raksturojums

Trešajā nodaļā autore analizēja atsevišķu seksuālās vardarbības veidu problemātiku – bērnu seksuālo izmantošanu, incestu, seksuālo vardarbību pret sievieti, seksuālo uzmākšanos, cilvēku tirdzniecību kā seksuālās vardarbības izpausmi, dzimumneaizskaramības problēmas kibervidē. Atsevišķas seksuālās vardarbības kriminoloģiskās izpētes rezultātā autore varēja rast iespējamā krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas virzienus: 1) vajāšanai ir apdraudoša un bīstama daba, jo izsekot nozīmē neatlaidīgi, sistemātiski, parasti slepeni novērot (cilvēku, viņa darbību, izturēšanos) un vajāt, parasti neatlaidīgi. Pētījuma veicēja uzskata, ka vajāšana un izsekošana, pirmkārt, faktiski diskriminē, otrkārt, noliedz vai aizskar konvencionālajās tiesībās garantētās pamattiesības, tādēļ tas būtu jānovērš. Autore uzskata, ka ir apspriežams jautājums par traucējošās uzvedības modeļa vajāšana/izsekošana kriminalizēšanu; 2) autore veikta kriminoloģiskā analīze ļauj secināt, ka Latvijā ievērojams skaits seksuāla rakstura noziedzīgu rīcību tiek veiktas ģimenē. Ievērojot to, ka šāds noziegums ir

²⁷ Преступность и реформы в России / под ред. А.И.Долгова. Москва, Криминолог. Ассоц., 1998, с. 155.

²⁸ NationalMaster. (skatīts 05.02.2013.).

Pieejams: [http://www.nationmaster.com/graph/crime-rapes](http://www.nationmaster.com/graph/crime/crime-rapes)

pretrunā ar dabisko kārtību, kā arī, ņemot vērā vēsturisko pēctecību un citu valstu pieredzi, autore rosina lemt jautājumu “kriminālbildība par seksuālām attiecībām starp tuviem radniekiem” nodalīšanu atsevišķā pantā; 3) autores skatījumā seksuālās uzmācšanās gadījumos, vardarbības ietekme, tās kaitīgums un viktimizācijas sekas ir noziedzīgas. Tādējādi pamatoti būtu risināt jautājumu par to, kā noteikt atbildību Krimināllikumā un, proti, par seksuāla rakstura uzmācšanos, izmantojot dienesta vai darba attiecības.

Nodaļas kopsavilkumā autore piedāvā iespējamo seksuālās vardarbības definīciju – seksuālā vardarbība ir daudzveidīga, jebkāda fiziska, virtuāla, verbāla darbība vai seksuāls uzbrukums, vai mēģinājums iegūt seksuālu kontaktu, vai attālinātas darbības kibervidē, vai jebkuras citas darbības, kas veiktas pret upura gribu, pielietojot fizisku spēku, varu, viltu, piespiešanu vai draudus vai izmantojot upura bezpalīdzību, vai pārvarot tā pretošanos. Tādā veidā tiek aizskarta citas personas seksualitāte, upurim nodarīts plaša spektra aizskārums: fiziskas sāpes, garīgs un psihisks kaitējums, materiāls zaudējums.

Nenoliedzami jebkuras valsts sekmīgas attīstības un labklājības balsts ir drošība, kuras pamatā ir cilvēku dzīve bez bailēm no jebkāda veida apdraudējumiem. Lai arī pilnīgas noziedzības kā sociālas parādības iznīcināšana nav iespējama „tomēr nespēja novērst absolūti visus nodarījumus pret indivīdu pamattiesībām neatbrīvo valsti no pienākuma darīt visu iespējamo, lai mazinātu šādu nodarījumu iespējamību. Fakts, ka kāda persona jau ir cietusi no tiesību aizskāruma, pēc būtības liecina, ka valsts savu pienākumu nav izpildījusi un personas drošību nav nosargājusi.”²⁹

Autore norāda, ka būtiski ir izveidot visaptverošu sistēmu, kas nodrošinātu dzimumnoziedzumu profilaksi, notikušā nodarījuma ātru, efektīvu izmeklēšanu, savlaicīgu palīdzību un atbalstu cietušajām personām, kā arī

²⁹ Miežāne, E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā // Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38 (685), 15. lpp.

sabiedrības izglītošanu, informējot to par iespējām ziņot par notikušajiem dzimumnoziegumiem.

Pēdējos gados atklātie cilvēku tirdzniecības un bērnu pornogrāfijas izplatīšanas gadījumi internetā liecina par starpvalstu noziedzīgo grupu starptautiska mēroga sakariem. Tas parāda, ka valstīm ir jāmeklē jauni un iedarbīgi pretdarbības līdzekļi starptautiskās noziedzības mazināšanai. Tādējādi seksuālās noziedzības novēršanā nepieciešams pastāvīgi meklēt jaunas formas un metodes, gan atturot no noziegumiem, gan izmantojot dažādus pasākumus.³⁰ Seksuālās noziedzības novēršanas pasākumi ietver noteiktu sarežģītības pakāpi. Pirmkārt, jānodrošina fiziska neaizskaramība, kas nozīmē noziedzīgu nodarījumu nepieļaušanu indivīda personīgajā telpā vai tuvumā. Otrkārt, ietekme uz personu, lai sekmētu tās novirzīšanu pareizai tiesiskai rīcībai, kā arī attīstīt sociāli noderīgas iemaņas utt. Treškārt, apzināt un neitralizēt apstākļus un iemeslus, kas veicina noziedzību.³¹ Lai vērstos pret vardarbību, svarīgi to darīt ātri un aktīvi. Vardarbīgu dzimumsakaru novēršanā liela loma ir pareizai dzimumaudzināšanai, kas jo īpaši attiecināma uz jauno paaudzi. „Dzimumaudzināšana ir nepieciešama veselīgai sabiedrības attīstībai un atbilstošu dzimumattiecību izpratnes izveidošanai gan bērnos, gan pusaudžos, gan jauniešos, kā arī citu vecumposmu cilvēkiem. Dzimumaudzināšana ir viens no vissvarīgākajiem audzināšanas jautājumiem. Ļoti svarīgs un grūts posms dzimumaudzināšanā ir pubertātes periods un periods līdz dzimumbrieduma sasniegšanai. Šajā periodā jauniešiem jau ir izveidojušies vairāk vai mazāk noteikti dzīves uzskati arī par dzimumattiecībām; viņi visiem spēkiem tiecas pēc patstāvības. Jaunieši bieži

³⁰ Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 245. lpp.

³¹ Kipāne, A. Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts // Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013” materiāli. II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014, 115. lpp.

cenšas to realizēt dzimumtuvībā bez kritiskas šā soļa pareizības novērtēšanas, bez atbildības par sekām. Tas izskaidrojams ar dzimumhormonu pastiprinātu aktivitāti un samērā vājo apziņas kontroli pār savām tieksmēm.”³² Būtiska nozīme ir arī cietušās personas lielākai iesaistīšanai varmākas atklāšanā un ziņošanai par šīm personām.

Autore uzskata, ka seksuālās vardarbības izplatības novēršanai jāizstrādā seksuālo noziedzīgo nodarījumu novēršanas valsts programma, kura paredz kompleksu un integrētu darbību. Autore uzskata, ka novēršanas uzsvars liekams uz preventīviem pasākumiem un prognozēšanu, kuru pamatā ir proaktīva darbība.

2.4. Seksuālās vardarbības determinantu kriminoloģiskais raksturojums

Ceturtajā nodaļā autore pētīja seksuālās vardarbības determinantu kriminoloģisko raksturojumu. Kriminoloģijas teorijā atzīts, ka noziedzības cēloņi plašā nozīmē ir visi apstākļi, bez kuriem tā nevarētu rasties un pastāvēt. Noziedzības cēloņi ir aktīvie spēki, kas ar savu iedarbību nosaka tās eksistēšanu.³³ Tieši tas pats attiecas uz seksuāliem noziegumiem. Tādējādi var norādīt, ka seksuālā nozieguma cēloņi ir tie aktīvie spēki, kas subjektos izraisa interesi un veido motīvus noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Seksuālā vardarbība ir kompleksa starpdisciplināra problēma, kura aptver psiholoģiskos, juridiskos, medicīniskos un citus aspektus.

Šajā nodaļā autore pētīja vispārējos, apkārtējās vides un individuālos faktorus. Seksuālās agresijas skaidrojumā ir pazīstamas vairākas teorijas, kas izskaidro seksuālo agresiju. Bioloģisko elementu saistībā ar seksuālā noziedznieka personību autore minēja H.J. Beikera un R.J. Stolera (*Baker &*

³² Kas ir dzimumaudzināšana? (skatīts 26.10.2014.). Pieejams: <http://pedagogs.lv/kas-ir-dzimumaudzinana-un-kads-ir-tas-noluks/>

³³ Криминология: Учебник для юридических вузов / под. общ. ред. А.И.Долговой. Москва, Инфра.Норма-М, 2001, с. 164.

Stoller) izpēti par ģenētisko anomāliju Klinefeltera sindromu „*Klinefelter`s syndrom*” jeb XXY hromosomu sindromu. Klinefeltera sindroms ir stāvoklis, kurš sāk parādīties zēniem līdz pubertātei. Pubertātes laikā 80% vīriešu ar šo sindromu izceļas sievietēm raksturīgās fiziskās pazīmes un hormonālais profils. Izpētot 28 lietas, norādītie pētnieki konstatējuši, ka 7 ģenētiski vīrieši pubertātes vecumā vēlējušies mainīt dzimumu. Speciālās literatūras pārskatā var atrast norādi uz to, ka starp vīriešiem ar Klinefeltera sindromu var būt augstākas seksuāla rakstura deviācijas nekā starp indivīdiem, kuriem nav diagnosticēts šāds sindroms.³⁴ Tālāk autore pievēršās feministiskās, sociālās iemācīšanas teorijas, evolucionārās teorijas un integrētās teorijas īsam apskatam, norādot gan kopējās teorijas atziņas, gan trūkumus.

Noziedzības faktorus var izziņāt vairākos līmeņos: metavidē, makrovidē, mezovidē un mikrovidē. „Būtībā metavides faktori raksturo sociālvēsturiskos apstākļus uz zemes kopumā un tajā ģeopolitiskajā vidē, kur atrodas Latvija. Tieši makrovidē veidojas un realizējas faktori, kas nosaka noziedzības kā noziedzīga nodarījuma kopuma eksistēšanu.”³⁵ Multidisciplināri pētījumi apliecina, ka delikventas uzvedības aizsākums gandrīz vienmēr ir meklējams ģimenē, tajos apstākļos, kādos aug bērns. Vairāki pētījumi apliecina saistību starp vecāku kriminālo pieredzi un tās ietekmi uz bērnu. Tajā ģimenē, kurā vecākam ir krimināla pagātne, novērojama lielāka varbūtība bērna kriminālajai uzvedībai nekā ģimenē bez kriminālās pagātnes. Nīderlandes pētnieki M. Van De Rakta, P. Nieuwbērts un N.D. De Grāfs (*Van De Rakt, Nieuwbeerta, De Graaf*), analizējot 4271 notiesāto vīriešu pagātnes un viņu 6962 bērnus un 717 netiesātos vīriešus un viņu 1133 bērnus, konstatēja, ka bērni, kura tēvu pagātnē ir pastāvīga un noturīga sodāmība, biežāk kļūst par noziedzniekiem.³⁶ Austrālijas pētījumā

³⁴ Deb, S., Mukherjee, A. Impact of Sexual Abuse on Mental Health of Children. New Deli, Concept publishing Comapny, 2009, p. 44.

³⁵ Kriminoloģija / zināt. red. K. Ķipēna, A. Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 206. lpp.

³⁶ Van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P. and de Graaf, N.D. Like Father, Like Son. The

apzināts, ka šādas tendences novērotas ap 76% zēnu un 80% meiteņu, kur kāds no vecākiem ir bijis tiesāts.³⁷

Krievijas profesors Dmitrijs Šestakovs (*Дмитрий Анатольевич Шестаков*) īpašu uzmanību velta ģimenes iekšējām problēmām un izdala atsevišķu noziedzīgu nodarījumu – vardarbība ģimenē.³⁸ Ģimenes kriminoloģijas ietvaros tiek pētīti: 1) noziedzīgi nodarījumi pret ģimenes locekļiem, kuru vidū līdz šim visvairāk pētīti vardarbīgi noziegumi pret laulāto un bērnu slepkavībām; 2) ģimenes ietekme uz nepilngadīgo noziedzību; 3) ģimenes ietekme uz noziedznieku, kurš veic noziedzīgus nodarījumus pret īpašumu, attīstību; 4) ģimenes ietekme uz vardarbīgā noziedznieka veidošanos; 5) ģimenes ietekme uz noziedzības recidīvu; 6) ģimenes iemeslus, kas ietekmē masu izpausmi – noziedzību; 7) noziedzības novēršanu, tieši iedarbojoties uz ģimenes struktūru. Turklāt ģimenes kriminoloģija nodrošina atklāt atgriezenisko saiti starp ģimeni un noziedzību, piemēram, kā tā ietekmē attiecības ģimenē.³⁹

Būtiska loma personas uzvedības izpausmēs ir personības iezīmēm. Psihologs K.G. Jungs (*Jung*) ir norādījis, ka „mūsu izturēšanos un uzvedību nosaka gan mūsu griba, plāni, nodomi, gan ārējie apstākļi, citi cilvēki, tas, kas notiek apkārt.”⁴⁰ Vispārzināms, ka persona noziedzīgu nodarījumu visbiežāk izdara tāpēc, ka tai trūkst kāda no likumpaklausīgai dzīvei nepieciešamajām

Relationships between Conviction Trajectories of Fathers and their Sons and Daughters. (skatīts 09.08.2014.).

Pieejams:<http://ics.uda.ub.rug.nl/FILES/root/Articles/2008/RaktMvd-LikeFather/RaktMvd-LikeFather-2008.pdf>

³⁷ Goodwin, V., Davis B. Crime Families: Gender and the intergenerational transfe of criminal tendencies. (skatīts 09.08.2014.).

Pieejams:<http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401-420/tandi414.html>

³⁸ Шестаков, Д.А. Семейная криминология: криминофамилистика. Юридический центр, 2003, с. 94.

³⁹ Криминология – XX век / под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф. В.П.Сальникова. Санкт-Петербург, Издательство “Юридический центр Пресс”, 2000, глава 15. Кризис семьи и преступность.

⁴⁰ Reņģe, V. Psiholoģija. Personības psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000, 13. lpp.

iemaņām vai prasmēm vai arī tai ir sociālās uzvedības traucējumi.⁴¹ Mūsdienu pētnieku viedokļu analīze rāda, ka seksuāla rakstura vardarbība nav saistīta tikai ar seksuālo vajadzību apmierināšanu, bet arī ar tieksmi pēc varas un kontroles, kā arī ar dažādām psihiskām problēmām. Problēmas un novirzes dzimumattiecībās var determinēt vardarbīgas uzvedības formas. Seksuālie noziegumi var rasties situācijās, kad cietušā uzvedība, izturēšanās un apģērbs rada nepareizus priekšstatus par personas nodomiem un vēlmēm. Varmākas uzvedību motivē gan seksuāli, gan neseksuāli komponenti.

Kopsavilkumā par seksuālās vardarbības veicinošiem faktoriem, autore atzīst, ka:

1. Seksuāli agresīva uzvedība kā biopsihosociāls fenomens galvenokārt tiek skatīta no vīrieša dzimuma aspekta, bet ārpus padziļinātas izpētes paliek sieviešu izdarītie seksuālās vardarbības akti. Turklāt vērā ņemams, ka seksuāli agresīva uzvedība, protams, neskar tikai pieaugušos.
2. Seksuāla vardarbība ir kompleksa parādība, ko var izraisīt vairāki faktori – kopējie nelabvēlīgie sociālie un ekonomiskie apstākļi, tiesiskie, psiholoģiskie, apkārtējās vides ietekme, adiktīva uzvedība utt. Īpaša nozīme ir specifiskiem faktoriem – dusmas, niknums, vara, sadisms, seksuālā bauda, psihopātija, attieksme pret cietušo un evolūcijas spiediens.
3. Var secināt, ka būtiska nozīme ir ģimenei un svarīgs faktors ir attiecības starp vecākiem un vecāku attieksme pret bērnu. Jo īpaši bērniem ir nepieciešams vecāku atbalsts un saprašanās ģimenē.
4. Kaut arī Latvijas tiesību zinātnieki neizdala atsevišķu kriminoloģijas kategoriju – ģimenes kriminoloģija jeb ģimenes attiecību kriminoloģija,

⁴¹ Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija – jauns vektors kriminālsodu izpildē // Kriminālā Justīcija, 2011, Nr. 4/2011(57), 8. lpp.

autore uzskata, ka šāda kategorija ir jāizdala atsevišķi. Zināmā mērā ģimene ir modelis indivīda attiecībām ar sabiedrību, jo ģimene veic socializācijas funkciju, tas ir, cilvēka piemērošanos dzīvei sabiedrībā.

2.5. Seksuālo noziedznieku kriminoloģiskais raksturojums

Piektajā nodaļā autore pētīja dzimumnoziedznieka jeb seksuālā noziedznieka kriminoloģiskā raksturojuma aspektus. Analizējot seksuālā noziedznieka personības raksturojumu, autore balstās uz kriminoloģijas ietvaros noteiktā vardarbīgā noziedznieka kriminoloģiskā portreta trim pamatelementiem: sociāli demogrāfisko rādītāju; uzvedības raksturojumu; motivācijas sfēras raksturojumu.

Ar noziedznieka personību saprot personu, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, kurā ir izpaudusies indivīda antisociālā novirze, atspoguļojot tās negatīvās sociāli nozīmīgās vērtības, kas iedarbojās uz nozieguma ārējiem apstākļiem un noziedzīgas darbības raksturu.⁴² Seksuālo noziedzīgo nodarījumu izpēte liecina, ka šajos noziedzīgajos nodarījumos predominē vīrieši seksuāli aktīvajā vecumā (16–40 gadi). Salīdzinoši neliels skaits ir sieviešu paveikto seksuālo noziedzīgo nodarījumu. Saskaņā ar Tiesu informācijas sistēmas (TIS) datiem par dzimumnoziegumiem (izvarošana, dzimumtieksmes apmierināšana vardarbīgā veidā, pavešana netiklībā un pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās) laika posmā no 2005. gada līdz 2015. gadam notiesātas 807 personas, tai skaitā 13 jeb 1,6% sieviešu no notiesāto kopskaita. Pēc vecuma grupām statistiski ir šāda aina: nepilngadīgas personas 86 (10,4%); no 18 līdz 24 gadiem notiesātas 174 personas (21,6%); no 25 līdz 29 gadiem notiesātas 110 personas (13,6%); no 30 līdz 49 gadiem notiesātas 324 personas (40,1%). Vecuma grupā

⁴² Криминология / под редакцией В.Д.Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 82. lpp.

50 un vairāk gadu notiesātas 117 personas (14,5%).⁴³

Seksuālos noziedzniekus grupē, pamatojoties uz dažādiem faktoriem: motivācija, cietušais, uzvedības modelis (*modus operandi*⁴⁴), nozieguma izdarīšanas apstākļi un saistības ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem. Autore apkopojā šādu ārvalstu speciālistu – S.M. Inšakova (*Иншаков*); N.P. Jabloкова (*Яблочкин*); V. Ziguša (*Sigusch*); A. Solteras (*Salter*), Dietza (*Dietz*); K.V. Lanninga (*Lanning*), V. Radecka (*Radecki*); A. Kuzņecova, T.R. Piersona un B. Harisa (*Kuznetsov, Pierson, Harry*), D. Finkelhora un L. Viljama (*Finkelhor & Williams*); A.V. Burgesa, A.N. Grota, L.L. Holmstrona un S.M. Sgroija (*Burgess, Groth, Holmstrom, Sgroi*); G. de Bekera (*de Becker*); S.A. Džonsona (*Johnson*); D. Skalli un J. Marolaa (*Scully & Marola*); P. Magerdžija un I. Toča (*Magargee and Toch*); R. Lesniaka un E. Lesniakas (*R.Lesniak, E. Lesniak*); B. Hiršfelds (*Hirschfeld*); H. Hanks un J. Sardžans (*Hanks & Saradjian*); A. Sorels un V. Masters (*Sorrel and Masters*); MacKarti (*McCarty*); R. Matheva un J.K. Matheva un Spelta (*Matthews, Matthews, and Spelt*); J. Varena un J. Hislopa (*Warren and Hislop*) – sniegto seksuālā noziedznieka tipoloģiju.

Autore secina, ka seksuālos noziedzīgos nodarījumus veic nevienmērīga noziedznieku grupa, kuru rīcība atspoguļo dažādus varmākas modeļus.⁴⁵

Autore piekrīt uzskatam, „faktiski, vairums izvarotāju apzināti vēlas pazemot, aizvainot vai ievainot upuri. Daļa izvarotāju no spēka pielietošanas iegūst seksuālo apmierinājumu, bet lielākajā daļā gadījumu valdošais motīvs ir pakļaušana un agresija, nevis seksuālais apmierinājums.”⁴⁶ Autore uzskata, ka

⁴³Tiesu informācijas sistēma. TIS. (skatīts 16.06.2013.). Pieejams:

https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=A2CBF949D2EB7D01869E251C36FB AFC5

⁴⁴ lat. *operating method*) – darbības metode. Noteikts uzvedības modelis vai rīcība, kas saistīts ar konkrētu noziedznieku. Encyclopædia Britannica.

Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/387437/modus-operandi>

⁴⁵ Holmes, S.T., Holmes, R.M. Sex Crimes: Patterns and Behavior. CA, SAGE Publications, Inc, 2008, p. 206.

⁴⁶ Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 53.

atsevišķi būtu izdalāms seksuālais maniaks kā sevišķi bīstama kategorija.⁴⁷ Galvenā cilvēkam ar sadistiskajām novirzēm ir absolūta tieksme pēc varas. Fiziska kaitējuma nodarīšana citam ir tikai viens no šīs varas sasniegšanas līdzekļiem. Parasti viņi izjūt nepieciešamību iedvest bailes, lai justos stiprāki par upuri. Lai pakļautu citu cilvēku un kļūtu par tā absolūto pavēlnieku, nepieciešams citu cilvēku padarīt pilnībā bezpalīdzīgu, pakļāvīgu, paklausīgu, tas ir, pārvērst to par savu mantu, salaužot upura garu. Tas tiek sasniegts ar pazemošanu un pakļaušanu verdzībai.⁴⁸

Pievēršoties sieviešu varmāku grupēšanai, var norādīt, ka sieviešu kārtas seksuālās noziedznieces atšķiras no vīriešu kārtas seksuāliem noziedzniekiem. Autore atzīst, ka dzimumnoziedznieces pārsvarā nav varmākas (*predator*), nav specifiska cietušā vecuma izvēle, aktīvi nemeklē nepazīstamu upuri, un reti kad vienlaikus ir vairāk par vienu upuri.⁴⁹ Pamatā seksuālās noziedznieces tiek iedalītas trīs galvenajās grupās: skolotāja/mīļākā (*teacher/lover*); predisponētā (*predisposed*); no vīrieša iesaistītā vai vīrieša vadītā (*male coerced/male accompanied*).⁵⁰ Anna Soltera⁵¹ (*Salter*) raksta, ka pamatā ir trīs seksuāli varmācīgo sieviešu tipi, kuras seksuāli izmanto bērnus: 1) seksuālās varmākas, kuras seksuāli izmanto bērnus līdz sešu gadu vecumam, galvenokārt savus. Turklāt daudzām piemīt sadistiskas tieksmes. Ž. Saradžana (*Saradjian*) pētījumā deviņas no četrpadsmit varmākām atzina, ka viņām sagādā prieku sāpju

⁴⁷ Maniaks [*fr. maniaque, lat. gr. maniakos*] – cilvēks ar spilgti izteiktām patoloģiskām tieksmēm: Svešvārdu vārdnīca / red. Dr.philol. J.Baldunčiks. Rīga, SIA Jumava, 2007, 456. lpp.

⁴⁸ Малкина–Пых, И. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва, Эксмо, 2010, с. 154.

⁴⁹ Chancellor, A.S. Investigating Sexual Assault Cases. Burlington, Jones & Bartlett Learning, 2012, p. 177.

⁵⁰ Craissati, J. Managing High Risk Sex Offenders in the Community: A Psychological Approach. New York, Routledge, 2004,

⁵¹ Soltera, A. Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 86.–87. lpp.

nodarīšana bērniem.⁵² 2) „skolotāja/mīļākā” grupa – tās, kuras izvēlas pusaudžus. Vecuma starpība starp pavedinātāju un izmantojamo vidēji ir sešpadsmit gadi. Visas ir nobriedušas sievietes, galvenokārt vecumā no 30 līdz 40 gadiem, bieži vien divreiz vecākas par upuri. Šīs sievietes nerīkojas sadistiski.⁵³ 3) sievietes, kuras viņu partneris, vīrietis sākotnēji piespiedis uz seksu ar bērniem. Šādas sievietes motivācija ir vēlme izpatikt savam partnerim. Taču ir pētījumi, kuru rezultāti apstiprina to, ka laika gaitā sievietei tas iepatīkas, un viņas sāk to darīt pēc savas iniciatīvas.

Izpētot dažādu speciālistu seksuālā noziedznieka tipoloģiju, autore rezumē, ka tipoloģija fiksē ne tikai to, kas visbiežāk izplatīts, bet arī likumsakarības, loģisku iznākumu noziedznieka uzvedībai. Autore norāda, ka dzimumnoziedzniekiem ir dažādas darbības motivācijas – domāšanas kļūdas, psihiskas novirzes. Neapšaubāmi, ka rūpīga un vispusīga seksuālā noziedznieka personības izpēte sniedz atbalstu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, izmeklēšanā, kā arī soda mēra noteikšanā. Svarīga ir arī efektīvāko probācijas metožu noteikšana.

Pamata klasifikācijā autore ietver sadalījumu pēc: 1) noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veida; 2) vardarbīgās rīcības mehānisma; 3) attieksmes pret cietušo. Apkopojot aprakstīto tipoloģiju, autore izveidoja seksuālā noziedznieka tipiskāko raksturojumu:

- agresīvie: impulsīvie; situatīvie; ar sadistiskām tieksmēm; seksuālie maniaki;
- bērnu izmantotāji – pedofili;
- varmāka pārliecinātājs.

⁵² Saradjian, J. Women Who Sexually Abuse Children: From Research to Clinical Practice New York, John Wiley, 1996, p. 34.

⁵³ Turpat, p. 36.

2.6. Seksuālās vardarbības viktimoloģiskie aspekti

Sestajā nodaļā pētīts seksuālās vardarbības viktimoloģiskais aspekts – viktimizācija un viktimitāte, cietušā loma viktimizācijas procesā un cietušā klasifikācija. Noziedznieka un upura mijiedarbība notiek savdabīgā sociālā vidē, kurā galvenokārt koncentrēti specifiskie apstākļi, kas sekmē noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Samērā nesenā pagātnē kriminologi, koncentrējot uzmanību uz cietušā lomu noziegumā, norādījuši, ka upuris ne vienmēr ir vienkārši pasīvs mērķis, bet dažkārt aktīvi ietekmē noziedzīgo situāciju. Kriminoloģiskā viktimoloģija ņem vērā, ka cilvēka uzvedība pēc savas dabas var būt – neuzmanīga, neapdomīga, riskanta, reizēm provokatīva, tādējādi bīstama pašai personai. Cietušā izturēšanās dažādās noziedzīga nodarījuma stadijās: pirms noziedzīga nodarījuma, nodarījuma brīdī un pēc nodarījuma var būt aktīva vai pasīva.

Mūsdienās viktimizācijas iemeslus izskaidro vairākas atšķirīgas teorijas: upura piesaistes teorija (*Victim precipitation theory*) – noziedznieka vardarbību var veicināt aktīva vai pasīva tā mērķa uzvedība, kas noved pie viktimizācijas. Saskaņā ar šo teoriju upura piesaiste noziegumā var būt aktīva vai pasīva. Aktīva – agresīva vai provokatīva cietušā uzvedība, kuras rezultāts ir viktimizācija. Pasīvā – upura personiskās vai sociālās iezīmes, kas noziedzniekam upuri padara par pievilcīgu mērķi;⁵⁴ dzīvesveida teorijas (*Lifestyle theories*) – viedoklis par to, ka cilvēka dzīvesveids paaugstina iespēju kļūt par nozieguma upuri (augsta riska dzīvesveids; koledžas dzīve, noziedznieka dzīvesveids); deviantās vides teorija (*Deviant place theory*) – viktimizācija galvenokārt atkarīga no vietas, kur cilvēks dzīvo; ikdienas aktivitātes teorija (*Routine Activities theory*) – viktimizācija ir atkarīga no cilvēka ikdienas aktivitātēm. Noziedzīgs nodarījums un viktimizācija ir saistīta ar trīs faktoru grupu mijiedarbību: aizsardzības trūkums; noziedznieka

⁵⁴ Siegel, L.J. *Criminology: The Core*. Stamford, Cengage Learning, 2010, p. 68–69.

motivācija un piemērots upuris, ko var attēlot šādi:

2.6.1. att. Ikdienas aktivitātes teorijas elementi

Ikdienas aktivitātes teorijai un dzīvesveida teorijai ir daudz kas kopīgs. Tās ietver četrus pamatjēdzienus: 1) noziedznieka tuvums; 2) noziedznieka darbības laiks; 3) mērķa pieejamība; 4) aizsardzība. Šīs teorijas arī ietver piecus prognozējamus elementus: persona dzīvo augsta noziedzības riska rajonā; atrodas vēlā dienas laikā ārpus mājas; nēsā vērtīgas lietas (zeltlietas, vērtīgs pulkstenis u.c.); iesaistās riskantā uzvedībā, piemēram, alkohola lietošana utt.

Upuris kriminoloģijā tiek pētīts no noziedzīga nodarījuma mehānisma pozīcijas, tā lomas kriminālajā situācijā, nozieguma novēršanā. Jāvērš uzmanība, ka tieši cietušo personu raksturojumu analīze kopā ar noziedzīgu nodarījumu raksturojumu analīzi nodrošina pamatus efektīvai noziedzīgu nodarījumu novēršanai un var veicināt to izmeklēšanu un atklāšanu.⁵⁵ Pētījums par cēloņiem un apstākļiem, kas veicina noziedzīgos nodarījumus, liek secināt, ka kopā ar pietiekami lielu skaitu nevainīgajiem upuriem, ir upuri, kuri provocē vai atvieglo nozieguma izdarīšanu. Tāpēc viktimoloģijas īpašu interesi rada cietušie ar viktimogēnām novirzēm.

Cietušā loma un uzvedība var būt atvasināta atkarībā no cietušā stāvokļa (dzērums, nogurums), fiziskās un psihiskās veselības stāvokļa, no cietušā darbības: antisociālas vai vieglprātīgas darbības, nevērīgas attieksmes pret savu cieņu un godu, īpašuma saglabāšanas, cietušā nejaušas darbības. Cietušais var

⁵⁵ Kairišs, J. Vairāk ziņu – mazāk noziegumu. (skatīts 04.02.2013.).
Pieejams: <http://politika.lv/article/vairak-zinu-mazak-noziegumu>

ietekmēt konkrēta noziedzīga nodarījuma veidošanos un rašanās motīvu, kā arī nozieguma situāciju kā īslaicīgu, vienreizēju, ilgstošu vai sistemātisku darbību.⁵⁶ Pētnieces D. Skalli (Scully)⁵⁷ par izvarošanu notiesāto personu izpētes rezultāti atklāja, ka cietušā pretošanās trūkums, pēc izvarotāja uzskatiem, kļūst par cietušās personas piekrišanu. Kamēr cietušajam nav nodarīts smags fizisks kaitējums, izvarotāja acīs izvarošana nav notikusi. Piemērs no tiesas sprieduma, *apsūdzētais divu gadu garumā izdarīja netiklas darbības ar 10 gadus vecu meiteni, pēc diviem gadiem meiteni regulāri izvarojis. Cietusī meitene zināma kā sievas attāla radniece. Apsūdzētais norāda, ka neko ļaunu neesot darījis, jo kas tad tā esot par izvarošanu – vai tad viņa esot sista, vai ar varu kas ticis nodarīts?*⁵⁸

Autore secina, ka no viktimoloģijas teorijas viedokļa cietušā lomai var būt šāda nozīme: 1) galvenā, sekundārā vai akcidentālā⁵⁹ (kad cietušā uzvedība tikai kaut kādā mērā sekmējusi nozieguma izdarīšanu); 2) apzināta vai neapzināta; 3) stabila jeb noturīga (cietušais, kurš vairākkārtīgi, sistemātiski tiek pakļauts aizskārumam) vai epizodiska (tiek pakļauts vienreizējam aizskārumam, iespējams pēdējam savā dzīvē); 4) atklāta vai slēpta, tieši slēptā cietušā loma nozieguma ģenēzē veido potenciālā, eventuālā un latentā cietušā jēdzienu, atšķirīgi no atklātās un slēptās var izdalīt reāla vai iedomāta cietušā lomu.

Ja cietušajiem var būt zināma loma noziedzīga nodarījuma gaitā, tad arī jāapskata tāds viktimoloģisks jēdziens kā “cietušā vaina”. Viktimoloģijas nozīmē cietušā vaina ir neatbilstoša uzvedība, determinēta, negatīva attieksme pret sabiedrības interesēm vai pilsoņiem. To skaidro kā jebkuru sociālo normu

⁵⁶ Криминология: Учебник / под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. В.В.Лунеева. Москва, Wolters Kluwer Russia, 2004, с. 151.

⁵⁷ Scully, D. Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists. Routledge, Unwin Hyman, 1990, p. 80.

⁵⁸ Vidzemes apgabaltiesas 2012. gada 17. maija spriedums (lieta Nr.111400088).

Pieejams tiesas arhīvā.

⁵⁹ akcidentāls [latīņu *accidentalis*] – gadījuma, ar pārejošu raksturu, sekundārs.

pārkāpumu, sociālu kategoriju – noziedzīgo nodarījumos cietušo uzvedību, negatīvu attieksmi. Tāda cietušā uzvedība, kura tieši veicina noziedzīga nodoma rašanos un tā realizēšanu. To varētu raksturot kā deviantas aktivitātes izpausmi. Piemēram, P. Taranovs (*Таранов*) rakstīja, ka upuris nes savu daļu vainas par to, kas ar viņu noticis, notiek un notiks.⁶⁰ Saistībā ar šo terminu L.V. Franks (*Франк*)⁶¹ norādījis, ka viktimoloģijas ietvaros tā tiek skatīta plašā nozīmē un aptver ne tikai juridisko, bet arī morālo vainu. Tiek ņemts vērā plašs pazīmju diapazons – no jebkāda vainas trūkuma līdz smagam, no vieglas morālās līdz nopietnai krimināltiesiskai vainai, no pozitīvās, sabiedriski derīgās darbības līdz ļaunprātīgai provokācijai. Pētnieks norādījis, ka nepieciešams strikti nošķirt vispārpieņemto termina „vaina” krimināltiesisko nozīmi un nosacīto terminu, ko izmanto viktimoloģijā, dodot novērtējumu cietušā darbībai un uzvedībai. Pētniece N. Kuзнецова (*Кузнецова*)⁶² to traktē divējādi: 1) juridiskās vai morālās atbildības veidā; 2) kā cietušā līdzdarbību kopā ar likumpārkāpēju kaitējuma nodarīšanu pašai personai. Kaut gan šādu terminu krimināltiesībās nelieto, tomēr „cietušā vaina” krimināltiesībās var tikt klasificēta kā noziedzīga nodarījuma subjekta atbildību mīkstinošs apstāklis. Amerikāņu kriminologi, uzsverot upura īpašo lomu viktimizācijas procesā, lieto terminu (*victim precipitation*)⁶³ – upuris, kas atbalsta varmāku koncepciju.⁶⁴ Autore atzīst, ka galvenās grūtības koncentrējas ap jautājumu, kāpēc upuris gadījumos, kad viņš var bēgt vai vērsties pēc palīdzības, tomēr to nedara. Tieši otrādi – veic darbības,

⁶⁰ Таранов, П.С. Методы 100 %-ной победы. Симферополь, Реноме, 1997, с. 86.

⁶¹ Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии Душанбе, Ирфон, 1977, с. 11.

⁶² Кузнецова, Н. Уголовное значение „вины потерпевшего” // Советская юстиция, 1967, № 17, с. 16.

⁶³ Pollock, J.M. Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice. Belmont, Wadworth, 2007, p. 137

⁶⁴ Šāds termina tulkojums sniegts Valsts probācijas dienesta pētījumā „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem, 32. lpp.

kas nepārprotami norāda, ka viņš ir gatavs seksuālai tuvībai. M. Amira (*Amir*) izvarošanas gadījumu modelēšanas izpēte parādījusi, ka 19% izvarošanu ir bijušas cietušā atbalstošas (*victim-precipitated rape*), kā faktori: alkohols, cietušā pavedinošās darbības; atklāta apģērba valkāšana, nepieklājīgas valodas lietošana, slikta reputācija. Tādus novērojumus apstiprina arī citi autori (J.Antonjans, V.Volženkins, A.Djačenko, V.Konovlovs, L.Franks). Pēc M. Amira domām, noziedzniekam, kura upuris ir rīkojies atbilstīgi „victim precipitation” koncepcijai, jātiek sodītam vieglāk nekā tam, kura upuris pats nav veicinājis dzimumnoziegumu. M. Amirs norādījis, ka „*precipitation*” nozīmē ātra un sasteigta rīcība – nepamatoti sasteigta, nepārdomāta vai pārsteidzīga rīcība. Cietušā uzvedība var sastāvēt no darbības (viņa piekrita iedzert vai braukt ar svešinieku) vai bezdarbības (pietiekami aktīvi nereagēja uz seksuāla rakstura ierosinājumiem vai mēģinājumiem). Tāda uzvedība ir jānodala no provokācijas un tiešas pavināšanas. Pretēju uzskatu pauž J. Kumačeva (*Кумачева*) norādot, ka izvarošanas upura uzvedība principā nevar būt likumpārkāpjoša, bet tā var būt vieglprātīga, bezrūpīga, nekritiska, neuzmanīga, bet ne vairāk. Uzvedība ir viens no negatīviem elementiem nozieguma mehānismā, bet vienmēr ir cietušās personas negatīvās uzvedības raksturotājs. Nav izslēgts, ka tas ir tikai dzīves gadījums, nejaušība, kopumā 75% cietušo tiek raksturoti pozitīvi. Tikai 21,5% tiek raksturoti negatīvi.⁶⁵

Autore uzskata, ka termins „cietušā vaina” nebūtu īsti piemērots un precīzs, pirmkārt, vainīgais un cietušais ir pretstata jēdzieni, upuris nav veicis noziedzīgu nodarījumu, otrkārt, vainas definīcija krimināltiesībās tiek definēta kā „personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret personas izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to cēloņsakarīgi saistītajām

⁶⁵ Кумачева, Я. Виктимное поведение жертвы изнасилования и его уголовно-правовое значение // Право и жизнь, № 116 (11), 2007, (skatīts 12.04.2014.). Pieejams: www.law-n-life.ru/arch/116/116_Kumacheva.doc

kaitīgajām sekām.”⁶⁶ Autore uzskata, ka seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu gadījumā nozīmīgas var būt personas raksturojošās iezīmes, kas vairāk norāda uz personas neapdomību, piemēram, pārlietu vai nepamatotu uzticēšanos, paviršu paziņu izvēli, draiskulīgumu, tieksmi ballēties, lietot alkoholu vai citus apreibinošus līdzekļus. Autore uzskata, ka seksuāla rakstura gadījumos varam runāt nevis par cietušā vainu, bet par viktimgēno deformāciju. Krievijas speciālists K. Višņeveckis (*Вишневецкий*) piešķir nozīmi personas viktimgēnai deformācijai, apskatot šo fenomenu kā personas sociāli psiholoģisko īpašību kopumu, kuras saistītas ar personas nelabvēlīgām socializācijas īpatnībām, ar tās neapmierinošu sociālo adaptāciju, psiholoģiskajā plāksnē izpaužas emocionālā nenoturība, nekontrolētība, pazeminātās abstraktās domāšanas spējas. Šīs īpašības dažādās kombinācijās izpaužas: piesardzības trūkumā, sociālo sakaru neizvēlībā, zemā saskarsmes kultūras līmenī, personas konfliktēšanā, kā arī citos tikumiskās un tiesiskās apziņas deformācijas veidos.⁶⁷

Analizējot prakses materiālus (kriminālprocesus, tiesu praksi), autore secina, ka vairumā gadījumu seksuāla rakstura nodarījumos, varam runāt par upura ievainojamības, neaizsargātības izmantošanu no noziedznieka puses. Piemēram, Augstākās tiesas analizētā tiesu prakse par Krimināllikuma 160. un 162.pantu liecina, ka visvairāk no seksuālās vardarbības ir apdraudētas meitenes vecumā no septiņiem līdz 13 gadiem. Krimināllietās cietušo skaits sasniedza 176 (144 sievietes dzimuma, 32 – vīriešu dzimuma, 4 – pilngadīgas personas).⁶⁸

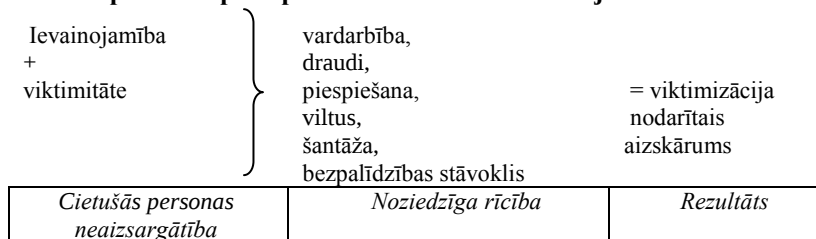
⁶⁶ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2008, 154. lpp.

⁶⁷ Ившин, В.Г., Изрисова, С.Ф., Фатъянина, Л.Г. Виктимология: учебное пособие. Москва, Wolters Kluwer, 2011, с. 29.

⁶⁸ Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 30.08.2014.). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/>

Upura piesaiste seksuāla rakstura noziedzīgam nodarījumam tiek panākta, pielietojot vardarbību plašā spektrā: fiziska vardarbība, draudi, piespiešana, šantāža, viltus vai izmantojot upura bezpalīdzības stāvokli.

Autore piedāvā upura piesaistes shematisku attēlojumu:

1.6.2.att. Upura piesaistes shematisks attēlojums

Minēto apstākļu dēļ par problemātisku autore uzskata sabiedrībai piemītošo tendenci vainot vardarbības upuri. Apkārtējie bieži vien izvēlas domāt, ka par izvarošanas upuriem kļūst „vieglas uzvedības”, dzērušas vai nepiedienīgi ģērbušās sievietes, iespējams, tādā veidā tiek nodrošināta iluzora aizsardzība. Pēc autores domām, problemātika ir provocējošās situācijas neatbilstoša izpratne nozieguma situācijai. Provocējošās situācijas speciālajā literatūrā uzskatāmi tiek parādītas ar piemēriem no pretējo dzimumu attiecībām. Tiek norādīts, ka „upura izteicieni, izturēšanās, ģērbšanās veids, rīcība, kustības vai pat fiziskā spēka lietošana var izraisīt daudzus notikumus, kas beidzas ar vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu.”⁶⁹ Šis mīts apstiprinājās starptautiskajā pētījumā: 26% respondentu norādījuši, ka sieviete pilnīgi vai daļēji ir atbildīga par seksīga vai atklāta apģērba nēsāšanu, 22% uzskata, ka viņa ir atbildīga, ja viņai ir bijuši daudzi seksuālie partneri.⁷⁰ Visai izplatīts ir viedoklis, ka izvarošanas upuri bieži tiek raksturoti kā cilvēki, kuri nodibina dzimumattiecības ar gadījuma rakstura paziņām, mīl neapdomīgi riskēt, konfliktēt, pašiem ir tendence uz agresiju, egocentriski vai tieši otrādi – neizlēmīgi, infantili un viņiem nav nekādas

⁶⁹ Kriminoloģija / zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 268. lpp.

⁷⁰ Shoham, S.G, Knepper, P.,Kett M. International Handbook of Victimology. CRS Press, Tayler&Francis Group, LLC, 2005, p. 242.

pieredzes attiecību veidošanā ar citiem cilvēkiem. Publiskā telpā pietiekami bieži tiek atspoguļots, ka „sabiedrība turpinās upuri sodīt ar pazemojošu attieksmi, ar distancēšanos, ar noliegumu, ar atsvešināšanos, ar nievāšanu, novēršanos un līdzdalīguma un vainas piedēvēšanu.”⁷¹ Līdzīgas paralēles var vilkt ar arābu valstīm. Ēģiptē sievieti, kura kļuvusi par vardarbības upuri, izolē no sabiedrības. Turcijā, neskatoties uz to, ka sievietes vai meitenes nolaupīšana un/vai izvarošana notiek pret sievietes gribu, cilvēki sabiedrībā uzskata, ka tādos gadījumos ir arī sievietes vaina.

Izvēloties upuri, noziedznieki vadās pēc dažādiem kritērijiem (vecuma, dzīves pieredzes, tieksmēm, lētticības, uzticēšanās utt.). Piemēram, D. Rivmans (*Ривман*) raksta, ka ziņkārība un izvirtība ir ne tikai cietušā rakstura īpašības un iezīmes, kuras izmanto noziedznieks, bet arī pamats cietušā iniciatīvas izpausmei.⁷² Tāpat arī citas iezīmes, kā morālā noturība, uzmanība, laipnība, prāta skaidrība, laba fiziskā sagatavotība, atsevišķos gadījumos sekmē veikto noziedzīgo nodarījumu.

Cietušo tipoloģija nosaka personības īpatnības – *psihofiziskās īpatnības*, izdalot: nepilngadīgos, sievietes, vecus cilvēkus, personas ar fiziskiem vai psihiskiem defektiem; *tikumiski psiholoģiskās*, iekļaujot personas ar noslieci uz negatīvām tikumīgi psiholoģiskām iezīmēm, kā agresivitāte, skopums, tieksme uz alkoholu un pozitīvām īpatnībām, piemēram, uzticēšanās; *sociālo lomu īpatnības* – persona ar noteiktu specialitāti vai nodarbošanos, persona, kura kļuvusi par cietušo tā rezultātā, kad citā noziegumā bijusi par liecinieku.⁷³

⁷¹ Lapiņa, K. Sods būt upurim. (aplūkots 04.10.2013.).

Pieejams: <http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/114343>

⁷² Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 148.

⁷³ Криминология / под редакцией профессора В.Д.Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 182.

Apkopojot speciālajā literatūrā sniegto upuru klasifikāciju, autore secina, ka cietušie var tikt klasificēti pēc upura iesaistes noziegumā – cietušais par upuri kļuvis nejauši vai apstākļu iespaidā, kam ir likumsakarīgs raksturs. Piemēram, pētnieki A. Kuzņecovs, T.R. Piersons un B. Haris (*Kuznetsov, Pierson & Harry*), analizējot lielu skaitu seksuālo noziedzīgo nodarījumu ($N=827$), cietušos sagrupēja trijās lielās grupās: bērni, pusaudži un pieaugušie.⁷⁴ Sērījveida seksuālo slepkavību upuru vidū var izdalīt: 1) cietušie, kuru viktimitāte saistīta ar nespēju adekvāti novērtēt situācijas bīstamību pirms noziedzīga nodarījuma un pretoties tiesību aizskārumam (bērni un personas ar psihiskām novirzēm); 2) cietušie, kuri ir spējīgi adekvāti novērtēt situācijas bīstamību pirms nozieguma, un paši provocē aizskārumu ar rupju, izaicinošu, vieglprātīgu uzvedību; 3) cietušie, kuri ir spējīgi adekvāti novērtēt situācijas viktimitāti, bet kaut kādu iemeslu dēļ neievēro personīgās drošības mērus, piemēram, sievietes vienas vēlā diennakts laikā dodas caur nomaļu vietu.⁷⁵

Autore piekrīt pētījuma „Atbalsts Viktimizācijas prevencijai Latvijā” argumentiem, ka kaitējuma radīšanas fakts nenozīmē automātisku cietušās personas procesuālā stāvokļa iegūšanu, bez personas vēlmes un procesa virzītāja pieņemtā lēmuma ir jābūt iegūtai informācijai, kas ļauj uzskatīt, ka persona ir cietusi noziedzīgā nodarījumā. Tādējādi par cietušo kriminālprocesā nebūtu jāatzīst ikviena persona, kura uzskata, ka tai nodarīts kaitējums. Izmeklējot dzimumnoziegumus, var rasties šaubas par seksuālas vardarbības paziņojumu. Prakse pierāda, ka nepamatota apsūdzēšana seksuālas vardarbības gadījumā mēdz būt cietušā psihisko īpatnību iespaidā. Dažkārt cietusī persona, lai ziņojumam piešķirtu ticamību, pati nodara sev miesas bojājumus, saplēš veļu, notraipa to ar asinīm, nosauc lieciniekus, kuri it kā dzirdējuši upura palīgā

⁷⁴ Canter, D. *Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology*. New York, Routledge, 2008, p. 252.

⁷⁵ Серийные сексуальные убийства: Учебное пособие / под ред. Ю.М. Антоняна. Москва, ММЮИ МВД России, Издательство „Щит-М”, 1997, с. 57.

saucienus vai arī redzējuši, kā notikusi izvarošana. Ir gadījumi, kad iesniegumu par izvarošanu iesniedz sievietes, kuras ir pametuši vīrieši, un tādējādi cenšas viņiem atiebties vai atjaunot attiecības.

Rezumējot autore norāda, ka seksuāla nozieguma upuris var 1) būt aktīvs vai pasīvs; 2) savas rīcības būtības un seku apzinošs vai neapzinošs; 3) cieši saistīts vai nesaistīts ar kaitējuma nodarītāju; 4) spējīgs vai nespējīgs pretoties, kas kopumā nosaka personas spēju kļūt par cietušo. Cietušo klasifikācijai ir gan teorētiska, gan praktiska nozīme. Apzinot upura personību un tās raksturojumu, ir iespējams noteikt prevencijas pasākumus.

Autore uzskata, ka seksuāla rakstura incidentos cietušā viktimoloģiskās klasifikācijas modeļa pamatā varētu būt šāds grupējums:

- 1) cietušā personības raksturojums – cietušā fiziskās vai sociālās pazīmes;
- 2) cietušā uzvedība;
- 3) cietušā stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (bezpālīdzība, slimība,);
- 4) cietušā un noziedznieka savstarpējās attiecības.

3. GALVENIE SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Promocijas darbā tika analizētas seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas.

Pētījuma mērķis ir sasniegts, un ir sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem. Autore izpētes rezultātā ir apzināti būtiskākie problēmjautājumi, kas saistīti ar seksuālo vardarbību kriminoloģiskajā aspektā. Veiktā kriminoloģiskā problēmjautājumu analīze ļauj konstatēt nozīmīgākās nepilnības, kuru novēršanai nepieciešams meklēt risinājumu. Kriminoloģiskās izpētes prizma ļāva autorei identificēt krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas ievirzi.

Pētījuma rezultāti deva iespējas secināt, ka seksuālās vardarbības kriminoloģiskos problēmaspektus var iedalīt **piecās** grupās. Autore esošajos blokos ietver kā secinājumus, tā arī atsevišķus priekšlikumus:

Pirmā grupa – vardarbīgās noziedzības izpētes problemātika

1. Veiktā vardarbības termina analīze apliecina, ka vardarbība ir daudzšķautņaina un sarežģīta kategorija. Pamatā vardarbība tiek saprasta kā pārkāpums pret cilvēktiesībām, īpaši pret tiesībām uz dzīvību, tiesībām uz drošību, tiesībām uz cieņu, tiesībām uz fizisku un garīgu neaizskaramību un tiesībām uz seksuālo un reproduktīvo izvēli un veselību. Tomēr vērā jāņem, ka vardarbību var vērst ne tikai pret cilvēku, bet arī pret citu dzīvu būtni un īpašumu.
2. Efektīvas noziedzības novēršanas kriminālpolitikas veidošanas jomā Latvijā ir nepieciešami pētījumi par: vardarbības intensitāti dažādos vecumos; iedzīvotāju priekšstatiem par vardarbības gadījumiem; vardarbības gadījumu reģistrēšanas, ziņošanas praksi; cietušās personas pieredzi pēc vardarbības fakta atklāšanas, kā arī nepieciešama regulāra iedzīvotāju viktimizācijas izziņa (monitorings). Izpētes gaitā jāapzina apdraudējuma kategorijas – jāizvērtē viktimizācijas risks, jāievēro

apdraudējuma formas un līdzekļi, jānosaka cietušā aizsardzības taktika. Lai sekmētu preventīvo darbu un novērstu cietušo neaizsargātību, būtu jānodrošina pasākumi sociālās drošības, izglītības, ģimenes un nodarbinātības jomā.

3. Autore atbalsta plašāko vardarbīgās noziedzības pieeju. Tādējādi vardarbīgo noziedzību autore skaidro kā noziedzīgu nodarījumu kopumu, kas veikts konkrētā teritorijā un noteiktā laika posmā, izmantojot kriminālo vardarbību (piemēram, fizisko spēku vai draudus to pielietot), kuras pamata mērķis ir atņemt personai dzīvību, nodarīt kaitējumu personas veselībai, fiziskai brīvībai vai personas neaizskaramībai, dzīvnieka dzīvībai un veselībai, kā arī tiesībām uz īpašumu.
4. Jānorāda, ka viena no galvenajām nepilnībām tiesiskuma, brīvības un drošības jomā vēl arvien ir uzticami un salīdzināmi statistikas dati. Pieejamā informācija un veiktie pētījumi neparāda patieso vardarbības izplatību, tie tikai iezīmē nelielu problēmas redzamo daļu. Īpaši negatīvi vērtējams ir šo noziegumu augstais latentātes līmenis un lielais cietušo skaits, kuri nevēršas tiesībaizsardzības iestādēs.

Otrā grupa – seksuālās vardarbības kriminoloģiskā izziņa

5. Seksuāla vardarbība izpaužas dažādos ļaunprātīgas agresijas izpausmes apstākļos un veidos. Seksuālā vardarbība ir sarežģīta sociāla un tiesiska problēma.
6. Sabiedrībā plaši diskutē par vīrieša agresiju pret sievieti un bērnu. Vienlaikus jānorāda uz atšķirīgo vardarbības iezīmju analīzi, sieviešu agresīvās uzvedības sekām. To izpausme pietiekami netiek analizēta un izziņāta. Relatīvi maz ir ticamu datu par citiem vardarbības veidiem. Bez ievērības nedrīkst atstāt viktimizāciju, kura saistīta ar vardarbību, kas veikta pret citām personu grupām tādām kā bezpajumtnieki,

migranti, vecāki cilvēki, vīrieši. Neizpētīta tēma ir seksuāla vardarbība pret ieslodzītajiem un apcietinātajiem. Maz ir pētīta vardarbība pret prostitutām. Mazizpētīta tēma ir vardarbība pret veciem cilvēkiem. Autore uzsver, ka Latvijā pilnībā nav apzināta saistība ar piedzīvoto vardarbību, īpaši seksuālo, kuras rezultāta iespaidā iecerēta vai paveikta pašnāvība.

7. Praktiski neapzināts problēmjaucējums ir seksuāla vardarbība pret vīrieti starppersonu un kolektīvās vardarbības izpausmēs (kara darbības vai bruņotu konfliktu laikā).
8. Apjomīgs ir seksuālās vardarbības problēmu loks ģimenē. Vardarbība ģimenē ir specifisks nodarījuma veids, jo pastāv 1) īpašas attiecības (radniecība vai partnerattiecības) starp upuri un vardarbības veicēju; 2) abus vieno emocionāla un bieži ekonomiska saistība; 3) reti kad vardarbība ģimenē ir vienreizējs akts, visbiežāk tas ir uzvedības veids, kurš laika gaitā turpinās un ir grūti to apturēt. Aizskārums ciklam ir ilgstošs raksturs no dažiem mēnešiem līdz pat vairākiem gadiem.
9. Samērā izplatīta ir kiberseksuālā uzmākšanās. Pētījumi parāda, ka vidēji Eiropas Savienībā kiberseksuālā uzmākšanās sasniedz 11%. Izvērtējot izpētes rezultātus, var redzēt, ka Latvijā un Igaunijā kiberseksuālā uzmākšanās svārstās 10–14% robežās, salīdzinoši Lietuvā 5–9%.
10. Seksuāla rakstura vardarbība nav saistīta tikai ar seksuālo vajadzību apmierināšanu, bet arī ar tieksmi pēc varas un kontroles, kā arī dažādām psihiskām problēmām. Problēmas un novirzes dzimumattiecībās var determinēt vardarbīgas uzvedības formas. Varmākas uzvedību motivē gan seksuāli, gan neseksuāli komponenti.
11. Autore secina, ka seksuāli agresīva uzvedība kā biopsihosociāls fenomens galvenokārt tiek skatīta no vīrieša dzimuma aspekta, bet ārpus padziļinātas izpētes paliek sieviešu izdarītie seksuālās vardarbības akti.

Turklāt vērā ņemams, ka seksuāli agresīva uzvedība, protams, nav ierobežota tikai no pieaugušajiem. Tāpēc var pamatoti uzskatīt, ka noziedzīgas uzvedības pamatā nav viena cēloņu grupa, bet gan parādību kopums. Turklāt šāds uzvedības modelis veidojas ilgā laika periodā. Autore uzskata, ka seksuālās vardarbības ietekmējošie faktori ir vairāku apstākļu integrācija. Daudzfaktoru seksuālās agresijas daba atspoguļo tās plašo loku dažādās seksuālo agresiju formās.

12. Seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumus nosaka faktori, kuri ir cieši saistīti ar vardarbību. Tā ir vara un kontrole pār upuri, kas ir savienota un integrēta ar: upura pazemošanu, dominēšanu pār to, cietušā ļaunprātīgu izmantošanu. Agresora mērķis ir upuri piespiest pakļauties, iedvešot tam bailes un radot neaizsargātības sajūtu. Agresivitātes un trauksmes cēloņi var būt dažādi. Nenoliedzami vardarbīgu rīcību nevar izraisīt tikai viens iemesls, bet indivīda rīcība ir ilglaicīga notikumu ķēde, dažkārt pat visas dzīves rezultāts.
13. Seksuālā noziedznieka personība ir tādu īpašību kopums, kas piemīt cilvēkam, kurš izdarījis vai izdara noziedzīgu nodarījumu. Šo īpašību kopums veido viņa individualitāti. Autore secina, ka seksuālā noziedznieka tipoloģija fiksē ne tikai to, kas visbiežāk izplatīts, bet arī likumsakarības, loģisku iznākumu noziedznieka uzvedībai. Dzimumnoziedzniekiem ir dažādas darbības motivācijas, domāšanas kļūdas, psihiskas novirzes. Autore piedāvā šādus seksuālo noziedznieku tipus:
 - agresīvie: impulsīvie; situatīvie; ar sadistiskām tieksmēm; seksuālie maniaki;
 - bērnu izmantotāji – pedofili;
 - varmākas pārliecinātāji.

14. Cietušā personībai un uzvedībai ir gan kriminoloģiska, gan krimināltiesiska un kriminālprocesuāla nozīme, kas tiek ņemta vērā, kvalificējot nodarījumu un nosakot sodu. Viktimoloģiskie aspekti vērojami arī krimināltiesiskajā regulējumā, pantos par atbildību pastiprinošiem un mīkstinošiem apstākļiem.
15. Viktimizācijas iemeslus izskaidro vairākas atšķirīgas teorijas: upura piesaistes teorija – noziedznieka vardarbību var veicināt aktīva vai pasīva tā mērķa uzvedība, kas noved pie viktimizācijas. Saskaņā ar šo teoriju upura piesaiste noziegumā var būt aktīva vai pasīva. Aktīva – agresīva vai provokatīva cietušā uzvedība, kuras rezultāts ir viktimizācija. Pasīvā – upura personiskās vai sociālās iezīmes, kas upuri padara par pievilcīgu mērķi noziedzniekam. Dzīvesveida teorija – viedoklis par to, ka cilvēka dzīvesveids paaugstina iespēju kļūt par nozieguma upuri (augsta riska dzīvesveids; koledžas dzīve; noziedznieka dzīvesveids). Deviantās vides teorija – viktimizācija galvenokārt atkarīga no vietas, kur cilvēks dzīvo. Ikdienas aktivitātes teorija – viktimizācija ir atkarīga no cilvēka ikdienas aktivitātēm. Noziedzīgs nodarījums un viktimizācija ir saistīta ar trīs faktoru mijiedarbību: aizsardzības trūkums; noziedznieka motivācija un piemērots mērķis.
16. Autore viktimizāciju interpretē kā sarežģītu divlīmeņu parādību (īpašību), kurā no vienas puses izpaužas personas neaizsargātība, ievainojamība no noziedzīgiem nodarījumiem mikro un makro vidē, no otras puses, subjektīvā personas predisponētība kļūt par upuri, kas mazina tās spēju pretoties vardarbībai. Abi šie līmeņi ir cieši savstarpēji saistīti. Upura viktimizācijas potenciālu paaugstina personas ievainojamība un viktimizācija, kas noved pie viktimizācijas.

17. Aktuālā un tajā pašā laikā „mūžīga” problēma, kas saistīta ar cietušo seksuāla rakstura nodarījumos, ir apzīmējums „cietušā vaina”. Autore uzskata, ka seksuāla rakstura nodarījumos var runāt nevis par „cietušā vainu”, bet par viktimogēno deformāciju – personas sociāli psiholoģisko īpašību kopumu, kuras saistītas ar personas nelabvēlīgām socializācijas īpatnībām, ar tās neapmierinošu sociālo adaptāciju, psiholoģiskajā plāksnē izpaužas emocionālā nenoturība, nekontrolētība, pazeminātās abstraktās domāšanas spējas. Šīs īpašības dažādās kombinācijās izpaužas – piesardzības trūkumā, sociālo sakaru neizvēlīgumā, zemā saskarsmes kultūras līmenī, personas konfliktēšanā, kā arī citos tikumiskās un tiesiskās apziņas deformācijas veidos.
18. Par problemātisku autore uzskata sabiedrībai piemītošo tendenci vainot vardarbības upuri, kā arī provocējošās situācijas neatbilstošu izpratni noziedzīga nodarījuma situācijai. Jāuzsver, ka pārāk koncentrējoties uz cietušās personas neapdomīgo, izaicinošo vai neatbilstošu uzvedību, aizmirstam, ka vardarbībai ir kāda negatīva iezīme – upurim bieži tiek iedvests, ka viņš pats ir vainojams notikušajā, vai bērna seksuālas vardarbības gadījumā bieži atbildību uzliek vecākiem. Autore norāda, ka vardarbība ir nepieņemama, un problēma ir vardarbības izraisītājā.
19. Autore piedāvā iespējamo cietušā viktimoloģiskās klasifikācijas pamata grupējumu: 1) cietušā personības raksturojums – cietušā fiziskās vai sociālās pazīmes; 2) cietušā uzvedība; 3) cietušā stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (bezpalīdzība, slimība,); 4) cietušā un noziedznieka savstarpējās attiecības.

Trešā grupa – teorētiskie seksuālās vardarbības aspekti

20. Autore piedāvā iespējamo seksuālās vardarbības definīciju – seksuālā vardarbība ir daudzveidīga, jebkura fiziska, virtuāla, verbāla darbība vai seksuāls uzbrukums, vai mēģinājums iegūt seksuālu kontaktu, vai

jebkuras citas darbības, kas veiktas pret upura gribu, pielietojot fizisku spēku, varu, viltu, piespiešanu vai draudus vai izmantojot upura bezpalīdzību. Tādā veidā tiek aizskarta citas personas seksualitāte, upurim nodarīts plaša spektra aizskārums: fiziskas sāpes, garīgs un psihisks kaitējums, materiāls zaudējums.

21. Autore piedāvā iespējamo dzimumnozieguma (seksuālais noziedzīgais nodarījums) jēdzienu. Definējot to kā subjekta tīšas seksuālas vai ar seksuālu nozīmi veiktas darbības attiecībā pret sabiedrībā akceptētām morāli tikumiskām normām un krimināllikumā aizsargātām vērtībām, kas reālā vai virtuālā vidē apdraud vai aizskar upura seksuālo brīvību un dzimumneaizskaramību.
22. Terminu „*sextortion*”, kas ir seksuālās ekspluatācijas veids, kuram latviešu valodā nav atbilstoša termina, autore piedāvā dēvēt par sekstorciju jeb seksuālo izspiešanu/šantāžu. Tas ir process, kurā persona draud un pierunāšanas ietekmē ilgstoši tiek piespiesta rādīt nepiedienīgus materiālus internetvidē.
23. Autore piedāvā šādu kiberseksuālās vardarbības definīciju. Kiberseksuālā vardarbība ir ikviena attālināta seksuāla rakstura un nozīmes darbība, aizskarot otras personas tiesības, kas veikta kibervidē.
24. Autore uzskata, ka Latvijā kā kriminoloģijas apakšnozare jāattīsta „ģimenes kriminoloģija” jeb „ģimenes attiecību kriminoloģija”, kas pēta ģimenes institūta ietekmi uz noziedzīgu uzvedību un noziedzību. Līdz ar to ģimenes kriminoloģijas ietvaros viena no izpētes sfērām būtu ģimenes ietekme uz vardarbībā iesaistītām personām (vardarbīgā noziedznieka veidošanos un upuri).

Ceturrtā grupa – tiesiski organizatoriskie seksuālās vardarbības novēršanas aspekti

25. Seksuālās vardarbības izplatības novēršanai jāizstrādā seksuālo noziegumu novēršanas valsts programma, kura paredz kompleksu un integrētu darbību. Autore uzskata, ka novēršanas uzsvars liekams uz preventīviem pasākumiem un prognozēšanu, kuru pamatā ir proaktīva darbība. Būtu nepieciešams izveidot specializētu preventīvu struktūru seksuālās vardarbības novēršanai, kura darbotos Valsts policijas prevencijas pārvaldes sastāvā.
26. Noziedzības izpausmes izpētei, tās prognozēšanai un kriminālpolitikas izstrādei nepieciešams izveidot neatkarīgu institūciju ar pietiekamu profesionālo spēju. Autore uzskata, ka Tieslietu ministrijas pārziņā izveidojams Latvijas Republikas noziedzības un tieslietu pētniecības institūts, kura galvenās funkcijas būtu: zinātniski pētnieciskais darbs; priekšlikumu izstrādāšana un sniegšana tiesisko, sociālo un organizatorisko pasākumu īstenošanai noziedzības novēršanā; sadarbība ar starptautiskām organizācijām noziedzības novēršanas jomā.

Piektā grupa – krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas aspekti

27. Autore uzskata, ka pastāvīgi biedējoša un traucējoša uzvedība, vajāšana un izsekošana (stalkerisms), pirmkārt, faktiski diskriminē, otrkārt, noliedz vai aizskar konvencionālajās tiesībās garantētās pamattiesības, tādēļ tas būtu jānovērš. Personas darbība, kura ar iebiedēšanu vai vajāšanu apdraud otras personas neaizskaramību, ir kriminalizējama. Autore ierosina Krimināllikuma XIV nodaļu, Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām, papildināt ar 149.² pantu, *Personas vajāšana un izsekošana*, šādā redakcijā: *par prettiesisku darbību, kas vērsta uz citas personas vajāšanu un izsekošanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums (stalkerisms).*

28. Kriminoloģiskā analīze ļauj secināt, ka Latvijā ievērojams skaits seksuāla rakstura noziedzīgas rīcības tiek paveiktas ģimenē. Autore rosina kriminālbildību par seksuālām attiecībām starp tuviem radniekiem nodalīt atsevišķā pantā. Krimināllikumu papildināt ar 160¹. pantu *Seksuālā vardarbība ģimenē* šādā redakcijā: *par dzimumaktu vai citādu seksuālu darbību, kas ietver vaginālu, anālu vai orālu penetrāciju citas personas ķermenī, ja tāda darbība izdarīta bez cietušā piekrišanas vai izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, ja šo nodarījumu izdarījis cietušā tuvinieks.*⁷⁶
29. Autore uzskata, ka būtu risināms jautājums par to kā noteikt atbildību Krimināllikumā par seksuāla rakstura uzmākšanos, izmantojot dienesta vai pakļautības attiecības. Autore ierosina papildināt Krimināllikumu ar 159¹. pantu *Seksuāla uzmākšanās* šādā redakcijā: *par seksuālu uzmākšanos ar iebiedēšanu vai nevēlamiem priekšlikumiem personai, kas ir atkarīga sakarā ar dienesta stāvokli vai darba attiecībām, nolūkā panākt uzspiestu un negribētu seksuālu kontaktu.*

⁷⁶ Par tuviniekiem atzīstamas šādas personas: saderinātais/saderinātā, laulātais/laulātā, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

4. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS AVOTI

Tiesību akti

1. 2011. gada 11. maija Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (skatīts 12.05.2014.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija1.pdf

Literatūra

1. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 867 lpp.
2. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2008, 154 lpp.
3. Kriminoloģija / zinātn red. K.Ķipēna, V.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 508 lpp.
4. Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota”, 1939, 277 lpp.
5. Lieljuksis, A. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana. Rīga, SIA „P&Ko”, 2007, 379 lpp.
6. Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliņa vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 458 lpp.
7. Reņģe, V. Sociālā psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 179 lpp.
8. Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 263 lpp.
9. Svešvārdu vārdnīca / red. Dr.philol. J.Baldunčiks. Rīga, SIA Jumava, 2007, 736 lpp.
10. Zvērinātu advokātu birojs “BDO Zelmenis & Liberte” Darba likums ar komentāriem. Rīga, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010, 304 lpp.
11. Chancellor, A.S. Investigating Sexual Assault Cases. Burlington, Jones & Bartlett Learning, 2012, p. 177.
12. Craissati, J. Managing High Risk Sex Offenders in the Community: A Psychological Approach. New York, Routledge, 2004.
13. Canter, D. Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology. New York, Routledge, 2008, p. 252.
14. Deb, S., Mukherjee, A. Impact of Sexual Abuse on Mental Health of Children. New Deli, Concept publishing Comapny, 2009, p. 44.
15. Frye, A. Holistic Midwifery: A Comprehensive Textbook for Midwives in Homebirth Practice. Volume 1: Care During Pregnancy. Portland, Oregon, Labrys Press, 2008, p. 307–310, 572.
16. Friedman, K., Bischoff, H., Davis, R.C. & Person A. Victims and helpers: Reactions to crime. Washington: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1982.
17. Handbook of Sexual Violence / editor J.M.Brown, S.L.Walklate. Routledge, 2011, p. 156.
18. Holmes, S.T., Holmes, R.M. Sex Crimes: Patterns and Behavior. CA, SAGE Publications, Inc, 2008, p. 206.
19. Pollock, J.M. Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice. Belmont: Wadworth, 2007, p. 137.

20. Siegel, L.J. Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 245.
21. Saradjian, J. Women Who Sexually Abuse Children: From Research to Clinical Practice New York, John Wiley, 1996, p. 37.
22. Siegel, L.J. Criminology: The Core. Stamford, Cengage Learning, 2010, p. 698.
23. Scully, D. Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists. Routledge, Unwin Hyman, 1990, p. 80.
24. Shoham, S.G, Knepper, P., Kett, M. International Handbook of Victimology. CRS Press, Tayler&Francis Group, LLC, 2005, p. 242.
25. World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Lozano R. Geneva, World Health Organization WHO, 2002, p. 180.
26. Гилинский, Я.И. Социальное насилие. Монография. Санкт-Петербург, Издательский Дом „Алеф-Пресс”, 2013, с. 49.
27. Криминология / под редакцией профессора В.Д.Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 182.
28. Малкина–Пых, И. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва, Эксмо, 2010, с. 154.
29. Ившин, В.Г., Изрисова, С.Ф., Фатъянина Л.Г. Виктимология: учебное пособие. Москва, Wolters Kluwer, 2011, с. 29.
30. Криминология — XX век / под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф. В.П.Сальникова. Санкт-Петербург, Издательство “Юридический центр Пресс”, 2000, глава 9. Криминальное насилие в России.
31. Криминология. Учебное пособие. 2-е издание / под ред. Н.Ф.Кузнецовой. Москва, Проспект, 2013, с. 74.
32. Криминология: Учебник для юридических вузов / под. общ. ред. А.И.Долговой. Москва, Инфра.Норма-М, 2001, с. 164.
33. Криминология: Учебник / под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. В.В. Лунеева. Москва, Wolters Kluwer Russia, 2004, с. 151.
34. Преступность и реформы в России / под ред. А.И.Долгова. Москва, Криминолог. Ассоц., 1998, с. 155.
35. Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 148.
36. Серийные сексуальные убийства: Учебное пособие / под ред. Ю.М. Антоняна. Москва, ММЮИ МВД России, Издательство „Щит-М, 1997, с. 57.
37. Таранов, П.С. Методы 100 %-ной победы. Симферополь, Реноме, 1997, с. 86.
38. Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии Душанбе, Ирфон, 1977, с. 11.
39. Шейдер, Р. Психиатрия. Москва: Издательство, Практика, 1998, с. 485.
40. Шнайдер, Г.Й. Криминология. Москва, „Прогресс”, „Универс”, 1994, с. 502.
41. Шестаков, Д.А. Семейная криминология: кримиофамилистика. Юридический центр, 2003, с. 94.

Periodika

1. Kipāne, A. Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā // Jurista vārds, 2010. gada 19. janvāris, Nr. 3 (598), 24. lpp.
2. Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 245. lpp
3. Kipāne, A. Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts // Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013” materiāli. II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014, 115. lpp.
4. Miezāne, E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā // Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38 (685), 15. lpp.
5. Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija – jauns vektors kriminālsodu izpildē // Kriminālā Justīcija, 2011, Nr. 4/2011 (57), 136 lpp.
6. Кузнецова, Н. Уголовное значение „вины потерпевшего” // Советская юстиция, 1967, № 17, с. 16.

Interneta avoti

1. IeM Informācijas centra statistiskie dati: Kriminālā statistika. (skatīts 19.09.2013). Pieejami: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109>
2. Kairiņš, J. Vairāk ziņu — mazāk noziegumu. (skatīts 04.02.2013.). Pieejams: <http://politika.lv/article/vairak-zinu-mazak-noziegumu>
3. Kas ir dzimumaudzināšana? (skatīts 26.10.2014.). Pieejams: <http://pedagogs.lv/kas-ir-dzimumaudzinasa-un-kads-ir-tas-noluks/>
4. Lapiņa, K. Sods būt upurim. (aplūkots 04.10.2013.). Pieejams: <http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/114343>
5. Pētījums par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā. (skatīts 27.11.2013.). Pieejams: www.riskchild.org/.../Atskaite_bernu%20seksula%20izmant.%20do...
6. Tiesu informācijas sistēma. TIS. (skatīts 16.06.2013.). Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=A2CBF949D2EB7D01869E251C36FBAFC5
7. Amir, M. Victim Precipitated Forcible Rape//Journal of Criminal Law and Criminology, 1968, Volume 58, Pieejams:<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5481&context=jclc>
8. Guidelines for medico-legal care of victims of sexual violence. World Health Organization. (skatīts 09.07.2013.).
9. Pieejams: <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628X.pdf>
10. Goodwin, V., Davis, B. Crime Families: Gender and the intergenerational transfe of criminal tendencies. (skatīts 09.08.2014.). Pieejams:<http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401-420/tandi414.html>
11. NationalMaster. (skatīts 05.02.2013.). Pieejams: http://www.nationmaster.com/graph/crime-cri_rap-crime-rapes

12. NISVS. National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report. 2011. (skatīts 25.07.2013.).
13. Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf
14. Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf>
15. Van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P. and de Graaf, N.D. Like Father, Like Son. The Relationships between Conviction Trajectories of Fathers and their Sons and Daughters. (skatīts 09.08.2014.).
Pieejams: <http://ics.uda.ub.rug.nl/FILES/root/Articles/2008/RaktMvd-LikeFather/RaktMvd-LikeFather-2008.pdf>
16. Золотухин, С.Н. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона): Автореф. дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2000, с.14-15. (skatīts 25.11.2013.).
Pieejams: <http://www.dissercat.com/content/ulichnaya-nasilstvennaya-prestupnost-i-ee-preduprezhdenie-po-materialam-uralskogo-regiona>
17. Краев, Д.Ю. Убийство, сопряженное с иными преступлениями: Законодательная регламентация и квалификация. Автореферат. Москва, 2009. (skatīts 20.08.2014.).
Pieejams: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1310231>
18. Кумачева, Я. Виктимное поведение жертвы изнасилования и его уголовно-правовое значение // Право и жизнь, № 116 (11), 2007, (skatīts 12.04.2014.).
Pieejams: www.law-n-life.ru/arch/116/116_Kumacheva.doc

Tiesu prakse

1. Vidzemes apgabaltiesas 2012. gada 17. maija spriedums (lieta Nr.111400088). Pieejams tiesas arhīvā.
2. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 30.08.2014.). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/>